

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

KULTURNÍ DIPLOMACIE RUSKÉ FEDERACE
Případ Srbské republiky a entity Republiky srbské v Bosně a Hercegovině
Diplomová práce

Autor: Bc. Bronislava Lehocká

Vedoucí práce: Mgr. Markéta Židková Ph.D., M. A.

Olomouc 2017

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: „Kulturní diplomacie Ruské Federace. Příklad Srbské republiky a entity Republiky srbské v Bosně a Hercegovině“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne.

Podpis

Děkuji Mgr. Markétě Žídkové Ph.D., M. A za odborné vedení diplomové práce, poskytnuté konzultace a za množství cenných rad a připomínek k obsahové i formální stránce textu

Úvod.....	5
1. Teoretická východiska	10
1.1 Veřejná diplomacie. Definice a koncepty	10
1.2 Příbuzné koncepty. Nation Branding a Soft Power	13
2. Kulturní diplomacie	19
2.1 Kulturní diplomacie v kontextu změn v uspořádání mezinárodních vztahů.....	19
2.2 Definice kulturní diplomacie	21
2.3 Nástroje a cíle kulturní diplomacie	23
3. Kulturní diplomacie Ruské federace.....	25
3.1 Ruská kulturní diplomacie. Identita a image státu.....	28
3.2 Instituce kulturní diplomacie	29
3.2.1 Rossotrudnichestvo	30
3.2.2 Fond Ruský svět.....	30
3.2.3 Prostředky masové mediální komunikace. Strategická komunikace RF.....	32
4. Vliv Ruska na Balkáně. Příklad Republiky Srbské a Srbska	35
4.1 Geopolitický význam regionu.....	36
4.2 Právní a politický rámec vztahů, politická situace. Entita Republika Srbská a Srbsko	38
4.3 Cíle ruské zahraniční politiky v Srbsku a Republice srbské.....	41
4.4 Kulturní diplomacie. Prostředky a instituce.....	42
4.4.1 Ruská centra vědy a kultury v Bělehradě a v Banja Luce.....	44
4.4.2 Prostředky masové mediální komunikace.....	44
4.4.3 Humanitární a kulturní aspekt měkké moci RF	46
4.4.5 Aktivity Ruské pravoslavné církve	46
4.4.6 Spolupráce v oblasti vědy a vzdělávání	48
4.5 Hodnocení ruské kulturní diplomacie.....	51
Závěr	55
Seznam pramenů a literatury.....	58
Seznam použitých zkratk.....	65
Přílohy: grafy	66
Abstrakt.....	68

Úvod

Diplomová práce se zabývá tématem ruské kulturní diplomacie a jejích aktivit na území západního Balkánu, konkrétně v Srbsku (dále jen Srbsko) a v Bosně a Hercegovině (dále jen BaH, Bosna)¹. Primárním cílem je definování záměrů zahraniční kulturní politiky Ruské federace (RF) a analýza nástrojů měkké moci (*soft power*) – veřejné a kulturní diplomacie. Kulturní diplomacie je poměrně novým fenoménem, jehož významným definičním prvkem je zohlednění role veřejnosti v zahraniční politice a diplomacii. Ve své podstatě tak stojí v opozici k tajné diplomacii, která se vždy odehrávala mimo dosah veřejnosti. Katherine Brown z Rady pro zahraniční vztahy (*Council on Foreign Relations*) konstatuje: “*Neexistuje žádná kanonická definice veřejné diplomacie, avšak její oficiální praxe zahrnuje využití informačních, vzdělávacích a kulturních nástrojů k zapojení mezinárodního publika za účelem dosažení cílů zahraniční politiky.*” (Brown 2017)

Význam kulturní diplomacie oproti tajné diplomacii v současnosti narůstá a Rusko si to velmi dobře uvědomuje. S rostoucím významem veřejné diplomacie, především oblasti komunikace s veřejností a budování pozitivního obrazu (*image*) státu v zahraničí, implementovalo Rusko novou strategii vyjádřenou v dokumentu *Postulates on Russia's Foreign Policy (2012-2018)*.

Metodologický přístup práce zahrnuje analýzu hodnot a orientace ruské zahraniční politiky ve vztahu k jejich praktické realizaci v podobě institucí, orgánu veřejné správy a konkrétních výstupů a aktivit kulturní diplomacie. Nejedná se tedy pouze o taxativní výčet institucí a aktivit kulturní diplomacie, ale také o jejich kritické zhodnocení a zařazení do širšího kontextu ruské zahraniční politiky v regionu západního Balkánu.

Akademická literatura, která se zabývá analýzou kapacity kulturní diplomacie, pracuje s primárními daty v podobě indexů např. Index kulturní diplomacie Institutu pro kulturní diplomacii (*Institute for Cultural Diplomacy*, ICD) a dostupnými sekundárními daty např. sociologické analýzy agentury Gallup, databáze OSN, UNESCO, OECD a vybrané žebříky svobody médií *Press Freedom Index*, *Freedom House* a *Nation Brands*.

Jeden ze způsobů, jak hodnotit výsledky veřejné a kulturní diplomacie země, je zapojení kvantitativního i kvalitativního přístupu. Katherine Brown z *Center for Strategic and International Studies* (CSIS) ve svém výzkumu analyzuje data z digitálních platforem a veřejných průzkumů, pomocí kterých analyzuje dopad médií na veřejné mínění. Tento

¹ BaH, která byla po ukončení balkánského konfliktu administrativně rozdělena, má specifické konstituční uspořádání. Práce se primárně zabývá jednou z entit BaH, Republikou srbskou (dále jen Rs), kde většinu tvoří srbské etnikum.

typ výzkumu je však ve své podstatě časově, personálně i finančně náročný, a není tedy běžnou součástí teorie ani praxe veřejné diplomacie. Dále se metodologií výzkumu veřejné a kulturní diplomacie zabývá americká diplomatka Cynthia Schneider (2003, 2008, 2010) nebo Nancy Snow (2009) z *University of Southern California*.

Práce je rozdělena do dvou částí, které jsou dále členěny do jednotlivých kapitol. Teoretická část si klade za cíl poskytnout ucelený přehled o problematice kulturní diplomacie, jejích nástrojích a příbuzných konceptech – měkké moci a *nation branding*². Analytická část si klade za cíl analyzovat kulturně-diplomatické nástroje měkké moci RF a snaží se o vyhodnocení kapacity ruské zahraniční politiky v cílové zemi, v tomto případě v Srbsku a Rs. Výzkumné otázky jsou stanoveny následovně:

Jaké jsou kulturně-diplomatické vztahy mezi Srbskem, Republikou srbskou a Ruskou federací? Jaké prostředky měkké síly (veřejné a kulturní diplomacie) využívá RF k prosazení svých zahraničně-politických cílů na území západního Balkánu? Jaké prostředky kulturní diplomacie využívá Ruská federace ve vztahu k Republice srbské? Jakým způsobem můžeme hodnotit strategii a kapacitu kulturně-diplomatických aktivit RF? Na základě těchto výzkumných otázek, prostřednictvím analýzy ruské zahraniční politiky a kulturně-diplomatických aktivit je stanoven hypotéza diplomové práce:

Ruská federace využívá celou škálu nástrojů měkké moci pro prosazen svých zahraničně-politických cílů. V případě Rs a Srbska se při aplikaci nástrojů kulturní diplomacie snaží využít již existující politické, historické a kulturní vazby na jejich základě se snaží ovlivňovat především srbsky mluvící pravoslavné komunity v regionu západního Balkánu. Cílem kulturně-diplomatický snah je oslabení a diskreditaci stěžejních globálních a regionálních aktérů a propagace ruských zájmů v regionu.

Práce v první řadě definuje a analyzuje hodnoty a orientace, které jsou podkladem pro realizaci zahraniční politiky RF. Teorie amerického politologa Josepha Nye o měkké moci v mezinárodních vztazích slouží v této práci jako východisko pro zkoumání příbuzných konceptů v oblasti veřejné diplomacie. Základem pro zkoumání veřejné diplomacie je teze vycházející z předpokladu, že po konci Studené války došlo k zásadní proměně mezinárodního systému a jeho vztahů, např. odklon od státocentrického modelu, kde hrají stále větší roli nestátní a supranacionální aktéři. V rámci konceptu měkké moci, jsou důležité především nesilové prvky, jako image státu. Další změnou je tendence vnímat

^{2 2} V práci je zachován anglický termín *nation branding*, který je používán i v českém jazyce. Přeložit tento termín bychom mohli jako „vytváření, nebo budování značky státu.“

mezinárodní vztahy jako vztahy tržní, včetně aplikace marketingových nástrojů, kde *“každý aktér usiluje o prosazení vlastní značky (brand) a příjemce svých zahraničněpolitických aktivit (stejně jako často i vlastní občany) vnímá jako klienty.”* (Tomalová 2008:13) Do popředí nejen teorie mezinárodních vztahů se tak dostává veřejnost, s čímž souvisí také snaha jednotlivých aktérů mezinárodních vztahů ji ovlivnit.

Diplomová práce je zpracována na základě studia teoretických prací akademiků, kteří se primárně zabývají tematikou veřejné a kulturní diplomacie. V práci převažuje zahraniční literatura, zejména zdroje v anglickém jazyce. V případové studii je použita kombinace zdrojů v anglickém a srbském, respektive chorvatském jazyce, aby bylo dosaženo co nejširšího pokrytí tématu.

Pro teoretické ukotvení práce je stěžejní především dílo Josepha S. Nye *Soft power: the means to success in world politics* (2004), ve kterém je rozpracován koncept měkké moci, a jeho dimenze. Z českých zdrojů je to kniha Elišky Tomalové *Kulturní diplomacie: Francouzská zkušenost* (2008), která přehledně a systematicky zpracovává téma veřejné a kulturní diplomacie a rozdílné přístupy k jejich studiu. Dále byl důležitým zdrojem příspěvek Erika Pajtiny *Verejná diplomacia* ve sborníku z mezinárodní vědecké konference *Diplomatická služba členského státu EU v procesu evropské integrace* (2008).

V rámci případové studie jsou použity internetové zdroje, zejména pak oficiální vládní dokumenty a mezinárodní smlouvy upravující vztahy mezi analyzovanými státy jako *Všeobecná rámcová dohoda o míru v Bosně a Hercegovině, Dohoda o zvláštních a paralelních vztazích mezi Srbskem a Republikou srbskou*, a oficiální dokumenty ruské zahraniční politiky – *Koncepce ruské zahraniční politiky* z roku 2013, nebo dokument *Postulates on Russia's Foreign Policy (2012-2018)*. Využity jsou dále oficiální internetové stránky státních a nestátních institucí, které se podílejí na realizaci kulturní diplomacie, např. Ruské centrum vědy a kultury v Bělehradě *Ruski Dom, Россотрудничество (Rossotrudnichestvo)*. Důležitým zdrojem informací byla rovněž nejnovější publikace Dimitara Becheva *Rival Power: Russia's influence in Southeast Europe* (2017).

Zejména v případě informací týkajících se Rs a Srbska narážíme na problém s fragmentovanými a nekompletními informacemi o institucích ruské kulturní diplomacie. Tato práce se snaží zařadit zejména zdroje ze srbských nestátních organizací a jejich analýz, např. think tank *Centrum pro euroatlantická studia*, který vede Jelena Milić. Ta byla magazínem *Politico* zařazena mezi 28 osobností, které budou v budoucnu ovlivňovat dění v Evropě. V případě Srbska a Rs je rovněž velmi důležité věnovat pozornost zdrojům, které nemusí být vždy nezávislé.

Diplomová práce je rozdělena do pěti kapitol. V úvodní kapitole se zabývá teoretickými východisky, samotným pojmem veřejné a kulturní diplomacie. Kapitola vysvětluje pojem propaganda, rozdíl mezi tajnou a veřejnou diplomacií a definuje příbuzné koncepty *national branding* a *soft power*. Cílem kapitoly je analýza konceptů a modelů veřejné diplomacie a vytvoření teoretického základu pro další zkoumání.

Druhá kapitola se věnuje výhradně kulturní diplomacii. Vysvětluje pojem kultura a její význam pro zahraniční politiku států. Snaží se o konceptualizaci pojmu a o zařazení do širšího historického rámce v kontextu změn v uspořádání mezinárodních vztahů po konci Studené války. Kapitola se rovněž věnuje konkrétním případům zemí, které mají historicky i v současnosti celosvětově rozpoznatelné kulturně-diplomatické instituce a aktivity. Obsahem je rovněž analýza nástrojů a definice základních cílů kulturní diplomacie.

Teoretickým podkladem pro analýzu ruské kulturní diplomacie, jsou použité uvedené modely jako koncept měkké moci a *nation branding*. Třetí kapitola se věnuje struktuře ruské kulturní diplomacie, institucím a jednotlivým aktérům, kteří mají vliv na formulaci a provádění zahraniční politiky RF. Kapitola předkládá konkrétní příklady použití nástrojů měkké síly v koncepci zahraniční politiky státu a definuje hlavní směr mezinárodní kulturní spolupráce, zejména prostředky masové mediální komunikace a instituce propagující ruskou historii kulturu, jazyk a image státu.

Čtvrtá kapitola se věnuje aplikaci teoretických konceptů ruské kulturní diplomacie na konkrétní případ Rs v BaH a Srbska. Kapitola analyzuje nástroje měkké síly a identifikuje hlavní cíle ruské zahraniční politiky v regionu západního Balkánu. Dále se zabývá rozvojem vztahů Ruska v rámci srbských pravoslavných komunit a snaží se zodpovědět výzkumné otázky: Jaké prostředky měkké síly využívá RF k prosazení zahraničně-politických cílů na území Rs a Srbska? Jaká je motivace RF pro využití kulturní diplomacie v rámci rozvoje vztahů a spolupráce s Rs a Srbskem? Následně je charakterizována činnost vybraných kulturních institucí, které hrají roli pro vzájemné vztahy.

Závěrečná kapitola se zabývá kritickým zhodnocením a evaluací ruské kulturní diplomacie. Kapitola se pokouší kvantifikovat a následně hodnotit dopad ruské kulturní diplomacie na veřejné mínění v Rs a Srbsku. Hlavní tezí této kapitoly je, že se RF snaží pomocí prostředků kulturní diplomacie ovlivnit veřejné mínění v cílových zemích za účelem snižování podpory pro integrační aktivity EU a NATO. Ruská komunikační strategie je založena na vytváření alternativního diskurzu, který je ve své rétorice protizápadní. RF prezentuje alternativní hodnoty a ideje státům západního Balkánu, které

aspirují na členství v těchto organizacích. Aktivity ruské kulturní diplomacie jsou nejjasněji rozpoznatelné zejména v srbsky mluvících pravoslavných komunitách.

Tato kapitola si klade za cíl zodpovědět výzkumnou otázku: Jsou nástroje ruské kulturní diplomacie úspěšné? Jsou naplněny cíle ruské zahraniční politiky v Rs a Srbsku?

1. Teoretická východiska

Cílem této kapitoly je představit pojem veřejné diplomacie v celé jeho šíři. Práce se pokouší o komplexní analýzu pojmu veřejné diplomacie a její zařazení v rámci státních institucí a uspořádání státní správy. V úvodní kapitole představím koncept veřejné diplomacie jakožto nástroje komunikace s veřejností státu v zahraničí, který přispívá k vzájemnému pochopení historie, jazyka a kultury země.

Podkapitola Příbuzné koncepty. *Nation Branding* a *Soft Power* se věnuje zejména rozlišení veřejné a tajné diplomacie, dále teoretickému konceptu měkké moci politologa Josepha Nye-e a jednotlivým dimenzím veřejné diplomacie. V práci se snažím o co nejširší pojetí konceptu měkké moci a veřejné diplomacie, tedy nejen o komunikaci s veřejností, ale také snahu o pochopení historie, kultury a motivaci zahraniční politiky státu.

1.1 Veřejná diplomacie. Definice a koncepty

Veřejná diplomacie je pojem, který se v posledních letech začíná objevovat stále častěji, ať už je to v médiích či oficiálních dokumentech a strategiích ministerstev zahraničních věcí.

Ve významu, pod jakým známe a používáme pojem veřejná diplomacie dnes (angl. public diplomacy), byl poprvé použit v roce 1965 americkým diplomatem Edmundem Gullionem³, působícím v tom čase na Tufts University v USA. Jedna z prvních definic moderní veřejné diplomacie je následující: „*Veřejná diplomacie [...] se zabývá ovlivňováním veřejných postojů k formování a výkonu zahraniční politiky. Zahrnuje dimenze mezinárodních vztahů za hranicemi tradiční diplomacie; vládní kultivaci veřejného mínění v jiných zemích; vzájemné působení soukromých skupin a zájmů z jedné země se skupinami z jiných zemí; zpravodajství o zahraničních vztazích a o jejich dopadech na politiku, komunikaci mezi těmi, jejichž prací je komunikace, jako například mezi diplomaty a zahraničními korespondenty; a procesy mezikulturní komunikace.*“ (Peterková 2006: 86) Jednotná definice veřejné diplomacie však neexistuje, vzhledem k tomu, že se jedná o komplexní soubor navzájem se překrývajících jevů v rámci několika vědních disciplín. Jedná se rovněž poměrně novou akademickou a vědní disciplínou, a proto stále panuje debata o jejím zařazení. Studie Kathy Fitzpatrick (2010) zaznamenává kolem

³ Pajtinka podotýká, že tato metoda diplomacie se v praxi využívala již dříve, co se však týče samotného pojmu veřejné diplomacie, ten se začal v odborné literatuře vyskytovat až v 70. letech 20. století (Pajtinka 2008:187).

150 definic veřejné diplomacie, ve kterých jsou navíc rozlišovány pojmy jako *public affairs*, tedy informování a zapojování vlastních občanů do debaty o zahraniční politice a *public diplomacy*, informování a zapojování občanů cizí země do debaty o zahraniční politice (Wiseman 2015: 32-33).

V souvislosti s formováním veřejné diplomacie jako akademické vědní disciplíny došlo v posledních letech ke snaze definovat a odlišit příbuzné pojmy – měkká moc a *nation branding*. Tyto pojmy vycházejí z anglosaské teoretické tradice a jsou úzce navázány na realie, teorii i praxi americké zahraniční politiky. V současnosti dochází k rozvoji těchto příbuzných fenoménů, jedná se o jakýsi vývojový trend v oblasti veřejné diplomacie (Tomalová 2008: 13).

Vzhledem k tomu, že neexistuje jednotná definice veřejné diplomacie a příbuzných pojmů, „*jediným zřetelným pojítkem je vztah k vnějšímu vnímání státu.*“ (Tomalová 2008: 14)

Jednotlivé pohledy na tuto metodu zahraniční politiky můžeme pro zjednodušení rozdělit do dvou kategorií, které se vyskytují v odborné politologické literatuře. První pojímá termín veřejné diplomacie „do šířky“ a je zastoupen například americkou politoložkou a bývalou diplomatkou Cynthií Schneider, která veřejnou diplomacií rozumí „*[...] vše, čím se stát projevuje ve vztahu k ostatnímu světu*“ (Schneider citována v Pajtinka 2008:190). Širší definice veřejné diplomacie zařazují tuto metodu do kontextu celé řady jevů a procesů v rámci globálního systému mezinárodních vztahů.

Užší pojetí amerického diplomata Hanse Tucha definuje veřejnou diplomacii jako „*proces komunikace vlády se zahraniční veřejností, jehož snahou je dosáhnout porozumění pro vlastní národní ideje, ideály, instituce a kulturu, stejně tak i národní zájmy a aktuální politiku.*“ (Tuch 1990 citován v Pajtinka 2008: 191)

Dále je veřejná diplomacie chápána jako protiklad k tajné diplomacii a je spojována především s tzv. 14 body amerického prezidenta Woodrowa Wilsona. První bod zachycuje rozdíl mezi tajnou a veřejnou diplomacií následovně: „*Veřejné dohody o míru, veřejně dohodnuté, po nichž nebude už tajných dohod mezinárodních jakéhokoli druhu; diplomacie bude vždy postupovat přímo před zraky veřejnosti.*“ (Wilson 1918)

V anglosaském politickém prostoru je v praxi užívaný výraz *public affairs*, tedy veřejné záležitosti, který veřejnou diplomacii chápe ve smyslu „*informování domácího obyvatelstva o diplomatických aktivitách vlády a větší kontrole veřejnosti nad těmito aktivitami.*“ (Peterková 2006: 86) Také významný americký politolog a průkopník teorie měkké moci Joseph Samuel Nye rozlišuje několik dimenzí veřejné diplomacie, které jsou

kombinací různého podílu informování o vládních záležitostech a budování dlouhodobých kulturních vztahů. První dimenzi tvoří právě každodenní komunikace, vysvětlování kontextu vládních rozhodnutí v rámci domácí a zahraniční politiky, tedy i způsob prezentace výstupů politiky ve vztahu k veřejnosti (Nye 2004: 8-10).

Veřejná diplomacie je rovněž často definována ve vztahu k příbuznému fenoménu-propagandě. V tomto případě je obecně veřejná diplomacie chápána jako „*nástroj k prosazování cílů zahraniční politiky v zahraničí.*“ (Peterková 2006: 86) a také jako „*ranné vývojové stádium veřejné diplomacie*“ (Pajtinka 2008: 194), nebo podle Slovníku diplomacie „*termín konce 20. století pro propagandu prováděnou diplomaty.*“ (Berridge, James 2003: 218). Také Mark Leonard přiznává, že výraz „veřejná diplomacie“ se často používá jako eufemismus pro propagandu (Leonard, Stead, Smewing 2002: 8).

Odlišit veřejnou diplomacii od propagandy je poměrně složité vzhledem k neexistující jednotné definici obou pojmů. Propaganda se nicméně velmi podobá veřejné diplomacii, ve své podstatě se jedná o „*vytváření záměrně jednostranných prohlášení směrem k masovému publiku*“ (Lasswell citován v Ascher – Hirschfelder 2005: 62). Sociolog Jacques Ellul definuje propagandu jako „*soubor metod používaných organizovanou skupinou, která chce dosáhnout aktivní nebo pasivní účasti na svých činnostech od mas [skládajících se z] jednotlivců [...]*“ (Ellul 1973: 61). Většina autorů se však shoduje na obecném chápání pojmu. Davida Welch definuje propagandu jako „*záměrný pokus ovlivnit názory publika prostřednictvím přenosu myšlenek a hodnot.*“ (Welch citován v Melissen 2005: 16–17)

Z výše uvedených definic je na první pohled zřejmá podobnost mezi oběma koncepty, kterou potvrzuje také výrok bývalého amerického vyslance v Bosně a diplomata Richarda Holbrooka: „*Říkejte tomu veřejná diplomacie, říkejte tomu veřejné záležitosti, psychologická válka, pokud chcete být přímočaří, propaganda.*“ (Holbrooke citován v Melissen 2005: 17)

Historik zabývající se veřejnou diplomacií Nick Cull předpokládá, že veřejná diplomacie má dva primární cíle, tedy informovat občany a vzdělávat je v otázkách zahraniční politiky. Cull tedy argumentuje ve prospěch odlišení obou konceptů: „*To, co odděluje propagandu od vzdělání, nebo informování (za předpokladu, že tyto dvě jsou nekontroverzní a přímočaré!), je to, že se lidem snaží říct, co si mají myslet.*“, a tedy „*[I]nformování a vzdělání se týká rozšiřování obzoru publika a otevírání jejich mysli, ale propaganda se jej snaží omezit a uzavřít. Rozdíl spočívá v účelu.*“ (Cull citován v Melissen 2005: 18)

Veřejná diplomacie je podobná propagandě v tom, že se snaží přesvědčit lidi, co si mají myslet. Na druhou stranu však veřejná diplomacie není jednosměrným komunikačním kanálem; naopak, snaží se také naslouchat a porozumět tomu, co si lidé myslí a jaký mají názor. (Cull citován v Melissen 2005: 18) Propaganda je rovněž pojem, zatížený historickou zkušeností. Zejména negativní konotace s komunistickou, nacistickou či studenoválečnou propagandou ovlivňují pojem samotný.

Tato práce se tedy spíše přiklání k širšímu vymezení a chápání pojmu veřejné diplomacie, které lépe reflektuje současné trendy a chápe ji jako „*proces komunikace se zahraničním publikem*.“ (Peterková 2006: 86) Tato komunikace není jednostranná, jak je tomu u propagandy, naopak vzájemná komunikace mezi státy je v současnosti stěžejní při hledání spojení, tvorbě mezinárodních koalic, řešení konfliktů a ve své podstatě je tedy založena na komunikaci více subjektů.

Efektivní komunikace vede k lepšímu porozumění mezi jednotlivými subjekty mezinárodních vztahů, a proto „*[S]táty by měly ve snaze o získání moci spíše hledat cesty, jak učinit své návrhy pro ostatní atraktivními, než řešit problém pouze vojenskou silou či hospodářským nátlakem. Mělo by jít o cestu sdílení informací a vzájemné otevřenosti a nikoli obchodních tajemství a neposkytování zpráv*“ (Leonard – Alakeson 2000: 59–65 citováni v Peterková 2006: 93)

1. 2 Příbuzné koncepty. *Nation Branding* a *Soft Power*

Veřejná diplomacie se od tradiční, tajné diplomacie liší také v úrovni, na které subjekty mezinárodních vztahů mezi sebou komunikují. Veřejná diplomacie je podle kanadského politologa E. H. Pottera charakterizována jako „*úsilí vlády jednoho státu ovlivnit veřejné mínění, nebo názor elity jiného státu s ambicí změnit politiku cílové země ve svůj prospěch*“. (Potter citován v Pajtinka 191–192: 2008)

Nejedná se tedy pouze o jednání na úrovni politických elit, diplomatů, státníků, ale o komunikaci s občany cizího státu ve snaze ovlivnit veřejné mínění, a vytvořit tak tlak na elity, které v konečném důsledku rozhodují. Aktivita veřejné diplomacie, by tedy měla být v souladu s cíli zahraniční politiky, které se stát snaží naplnit.

Veřejná diplomacie má tedy podle slovenského politologa Erika Pajtinky několik charakteristických znaků, které obsahují:

- Cíl, který je v souladu se zahraniční politikou státu;
- orientaci na širokou veřejnost a snahu ovlivnit veřejné mínění;

- přeshraniční působnost;
 - nepřímý účinek na rozhodování politických elit, který je realizován prostřednictvím tlaku veřejného mínění.
- (Pajtinka 2008: 192).

Asi nejkomplexnější definicí moderního pojetí veřejné diplomacie zprostředkovává Pajtinka, podle kterého je “ [...] *specifickým nástrojem zahraniční politiky státu (advocate country), který se orientuje primárně na širokou veřejnost v cizí zemi (target country), s cílem ovlivnění tamního veřejného mínění a jejím prostřednictvím poté vyvíjí tlak na změnu chování politických elit cizího státu.*” (Pajtinka 2008:192)

Modelové zobrazení vztahů mezi jednotlivými hlavními subjekty veřejné a tajné diplomacie (Pajtinka 2008: 193).

Na rozdíl od tajné diplomacie, jsou ve veřejné diplomacii stěžejními subjekty masy, obyvatelé v cílových státech. Cílem aktivit veřejné diplomacie je také snaha ovlivnit image státu, přesvědčit ostatní o pozitivním obrazu své země. Jedná se tedy o obousměrný komunikační proces, který „zahrnuje jak snahy o vytváření obrazu a hodnot národa vůči jiným zemím a lidem, získání informací, tak snahu porozumět kultuře, hodnotám a obrazu jiných zemí a jejich obyvatel.“ (Wyszomirski, Burgess, Peila 2003: 1)

Hlavním rozdílem mezi tradiční a veřejnou diplomacií je tedy úroveň vztahů, na kterých probíhá komunikace mezi klíčovými subjekty jednání. Zatímco v tradiční, tajné diplomacii se jedná o vztahy mezi elitami, diplomaty a státní mocí, veřejná diplomacie se zaměřuje na komunikaci s veřejností v zahraničí také pomocí méně oficiálních komunikačních kanálů (Melissen 2005: 5). S tím souvisí fakt, že komunikace probíhá mezi

asymetrickými aktéry, kteří často nejsou jasně identifikovatelní, nemají jasně vytyčené role a povinnosti. Může se jednat o významné osobnosti, neziskové organizace, společnosti, či jednotlivce mimo státní struktury, kteří komunikují s tradičními aktéry z řad státních a diplomatických orgánů státu.

Tento přístup odráží vývoj veřejné diplomacie v informačním věku, o kterém mluví např. Joseph Nye, jenž upozorňuje na fakt, že vytváření a propagace pozitivního obrazu země není novým konceptem, ale v poslední době dochází k jeho výrazné transformaci v rámci nástrojů měkké moci a konstatuje, že *“formování veřejného mínění se stává ještě důležitějším, když jsou autoritářské vlády nahrazeny novými demokraciemi”*, a naráží tak na státy, kde došlo k významné změně politického uspořádání ve prospěch liberální demokracie (Nye 2004:6). S tím souvisí také fakt, že veřejná diplomacie je zásadní součástí diplomatické praxe především ve státech, které jsou charakterizovány vysokou mírou politické, či ekonomické interdependence a vzájemného propojení na úrovni občanské společnosti (Melissen 2005: 11).

Nová, veřejná diplomacie zcela jistě nenahradila tu tradiční, tajnou diplomacii. Většina odborníků (např. Tuch 1990) se však shoduje, že v současnosti dochází k rozvoji méně tradičních postupů v oblasti veřejné diplomacie, které se dostávají do praxe a do hlavního proudu diplomatických aktivit. Slovy bývalého kanadského diplomata ve Washingtonu Allana Gottlieba: *“nová diplomacie, jak ji říkáme, je do značné míry veřejnou diplomacií, která vyžaduje jiné dovednosti, techniky a přístupy než ty, které můžeme nalézt v tradiční diplomacii.”* (Gottlieb 1991 citován v Melissen 2005: 11)

Nové iniciativy tiskových a informačních oddělení ministerstev zahraničních věcí, kromě šíření informací a koordinace vztahů s tiskem, zapojují do komunikačního procesu přímo veřejnosti v zahraničí. Především Kanada a Norsko jsou průkopníky tzv. výklenkové diplomacie (*niche diplomacy*), která je založena na dialogu s veřejností v zahraničí. Norské *Nansen Dialogue Centre*⁴, které má pobočky v několika městech v BaH, Srbsku a dalších zemích v balkánském regionu, se podílí na rozvoji občanské společnosti a nenásilném řešení konfliktů díky pořádání vzdělávací seminářů, a především prací přímo s lidmi v komunitách. Poměrně novým trendem je také tzv. digitální diplomacie.

Propaganda, *nation branding*, tedy národní značka, a kulturní diplomacie, jsou koncepty úzce spojené s pojmem veřejné diplomacie, které sdílí společné prvky, prostředky a cíle. Společným jmenovatelem je především komunikace s veřejností v

⁴ (Nansen Dialogue Centre 2007)

zahraničí s cílem změnit postoj vůči zemi vysílající zprávu, či udržení stávajícího stavu (Melissen 2005: 16).

Vlivem procesu globalizace, demokratizace a technologického rozvoje došlo k zásadní proměně strategií zahraniční politiky v mnoha, především vyspělých státech. Fenomémem, který je komplementárním k veřejné diplomacii je pojem *branding*, v oblasti mezinárodních vztahů – *nation branding* neboli *branding* zemí.

Nezávislý politický poradce Simon Anholt představil svůj koncept *nation brand* v roce 1998. Je založen na předpokladu, že image země, města, či regionu se chová podobně jako image značky (*brand*) firem a produktů. Jedná se tedy o přenesení a aplikaci původní marketingové strategie do prostředí mezinárodních vztahů. V oblasti výzkumu se jedná o nový přístup, jehož cílem je tvorba pozitivní image a značky státu (Anholt 2011).

Stejně tak, jako u jiných produktů na trhu, je cílem PR a marketingu vytvoření či úprava značky, její jasná identifikace a zviditelnění. Tomalová podotýká, že *branding*, stejně jako veřejná diplomacie, se snaží vytvářet pozitivní obraz země v zahraničí s cílem přilákat zahraniční investice, turisty a nové obchodní partnery (Tomalová 2008: 20-21).

„*Veřejná diplomacie vychází z předpokladu, že obraz a reputace země jsou veřejným statkem, který může vytvářet prostředí umožňující nebo znemožňující jednotlivé transakce.*“ (Leonard, Stead, Smewing 2002: 9)

Teoretický výzkum samotného *brandingu* probíhá na hranici několika disciplín, zejména PR, marketingu a mezinárodních vztahů, přičemž multidisciplinární pohled na problematiku je nezbytný pro pochopení a aplikaci celého konceptu v praxi.

„*Nation branding zdůrazňuje identitu země a její aspirace, nemůže však přesahovat hranice stávající společenské reality.*“ (Melissen 2005: 20) Faktem zůstává, že se ještě nikomu nepodařilo provést *re-branding* země, především vzhledem k tomu, že tento přístup pracuje s abstraktními pojmy identit a experti na toto odvětví marketingu přiznávají, že změnit identitu a ovlivnit cizí vnímání je nesmírně obtížné. Rozhodující je v tomto případě formulace a následné hledání prostředků pro propagaci a projekci identity (Melissen 2005: 20).

“*Do ‚brandingu‘ v mezinárodním obchodě nevyhnutelně vstupuje také určitý národní princip, značky bývají spojovány s určitými hodnotami, kulturou apod., přisuzovanými konkrétním státům nebo národnostem.*“ (Tesař 2013: 92) Obecně tedy platí, že čím atraktivnější je značka, tím důvěryhodnější a kvalitnější je samotný produkt.

Důležitost pozitivního obrazu země v zahraničí hraje významnou roli pro prosazování zájmů daného státu, ať už se jedná o oblast obchodu, zahraničních investic, či

turismu. Pokud je stanoven cíl v zahraniční politice, o jehož naplnění bude stát a jeho představitelé usilovat, je důležité vhodně zvolit prostředky k jeho dosažení. Edward H. Carr napsal, že *“moc nad názorem”*⁵ není *“méně důležitá pro politické účely než vojenská a ekonomická moc, vždy s ním byla úzce spojena”*. (Carr citován v Melissen 2005: 4)

V současnosti se většina odborníků přiklání k názoru, že veřejná diplomacie používá jako jeden ze svých nástrojů tzv. měkkou formu moci (*soft power*), která není pouze doplňkem k vojensko-politické *“tvrdé”* moci (*hard power*), ale je rovnocennou součástí komplexní sady nástrojů využívané v mezinárodních vztazích a zahraniční politice státu.

Teorii rozdělení moci na dvě složky, měkkou a tvrdou, představil americký politolog a teoretik mezinárodních vztahů Joseph Nye, působící na Harvard University. Ve své knize *Bound to lead: The Changing Nature of American Power* (1990) a dalších publikacích např. *Soft Power: the means to success in world politics* (2004) rozvíjí koncept měkké moci jakožto základní složku veřejné diplomacie. *Hard power*, neboli tvrdá moc, je charakterizována jako *“schopnost přimět ostatní, aby jednat způsobem, který je v rozporu s jejich počátečními preferencemi a strategiemi.”* (Nye 2011: 11) Jedná se o moc, která dosahuje svých cílů pomocí prostředků donucování a metody *“cukru a biče”*. Na druhou stranu *soft power*, měkká moc, představuje *“schopnost dosáhnout cílů prostřednictvím přitažlivosti, spíše než donucením.”* (Nye 2004: 5) a rovněž *“schopnost dostat to, co chcete, pomocí kooperativních prostředků při vytváření agendy, přesvědčování a pozitivní přitažlivosti”* (Nye 2011: 14).

„Měkká moc pracuje na principu přesvědčování ostatních k následování nebo k souhlasu s normami a s institucemi, které produkují žádoucí chování. Měkká moc se může opírat o apel na něčí hodnoty nebo o schopnost utvářet agendu způsobem, který formuje preference ostatních. Pokud stát může svou sílu legitimizovat v představách ostatních a ustavit mezinárodní instituce, které je podporují v přidělování či omezování jejich aktivit, nemusí vynaložit tak mnoho nákladných tradičních ekonomických či vojenských zdrojů.“ (Nye 1990 citován v Peterková 2006: 92)

Melissen považuje veřejnou diplomacii za jeden z klíčových nástrojů měkké moci. Jedná se o schopnost státu dosáhnout stanovených cílů skrze přesvědčení ostatních, že chtějí to, co vy (Melissen 2005: 4). Nye tvrdí, že pokud chceme ostatní přesvědčit o správnosti našeho názoru, tento názor musí být atraktivní. Ať už se jedná o hodnoty jako

⁵ Měkká moc je postmoderní variantou termínu *“moc nad názorem”* E.H. Carra. (Melissen 2005: 5)

demokracie, či lidská práva, podle Nye je efektivnější přesvědčit ostatní o správnosti vašich názorů, než je donutit ke stejnému přesvědčení silou (Nye 2004: 10).

V rámci veřejné diplomacie je tedy velmi důležité, jakou zprávu vysílá jeden stát vůči druhému a také jakým způsobem vysílané zprávy přijímající strana chápe. Podle této logiky musí být také vysílaná zpráva vhodně upravena a zaměřena na cílovou skupinu, vzhledem k tomu, že každá informace prochází jakýmsi kulturním filtrem pozměňujícím zamýšlené sdělení (Nye 2004: 11).

Nye ve svém konceptu (2004, 2011) rozlišuje tři dimenze veřejné diplomacie. První tvoří každodenní komunikace a vysvětlování vládních rozhodnutí doma i v zahraničí skrze média, oficiální prohlášení představitelů státní moci atp. Druhou dimenzí je strategická komunikace, jejímž účelem je prezentace a podpora dlouhodobějších výstupů domácí a zahraniční politiky státu. Třetí, poslední dimenze veřejné diplomacie zahrnuje dlouhodobé rozvíjení vztahů s klíčovými osobnostmi skrze výměnné programy, granty, semináře a konference (Nye 2004: 8-10). Všechny tyto dimenze mají napomáhat vytváření určité image země, ve snaze dosáhnout vytyčených cílů.

Pro pochopení vícevrstevného charakteru zahraniční politiky státu je nezbytné nejprve definovat strukturu její veřejné diplomacie a zařadit ji do širšího kontextu mezinárodního systému. Dále je nutné definovat nástroje měkké moci, které stát využívá s cílem prosazovat a naplňovat stanovené cíle zahraniční politiky. V krátkodobém horizontu stát využívá zejména komunikační prostředky, média k informování veřejnosti v zahraničí. V dlouhodobé perspektivě pak buduje vzájemné vztahy a vzdělává cílovou skupinu v zahraničí pomocí celé škály nástrojů. Nástroje veřejné diplomacie slouží k vytváření značky (*brand*) a pozitivního obrazu země (*image*) v zahraničí.

Tato práce se zaměří především na analýzu posledních dvou dimenzí Nyeova konceptu, neboť právě tyto směřují komunikaci do zahraničí a jsou využívány jako nástroje veřejné, respektive kulturní diplomacie. Následující kapitoly jsou vystavěny na předpokladu, že stát disponuje komunikačním aparátem, který v rámci veřejné diplomacie zajišťuje informování veřejnosti v zahraničí a formuluje dlouhodobou komunikační strategii. Vztahy mezi státy jsou poté budovány skrze kulturní iniciativy a výměny, které pomáhají vytvářet pozitivní obraz země v zahraničí.

2. Kulturní diplomacie

"Kultura humanizuje to, co politika démonizuje." (Wole Soyinka citován v Schneider 2010: 101)

Tato kapitola se zabývá kulturou ve smyslu vztahů mezi dvěma a více zeměmi a kulturou jakožto zprostředkovatelem těchto vztahů. Úvod kapitoly je krátkým exkurzem do historie kulturní diplomacie a jejího vývoje. Dále jsou zmíněny příklady států, jejichž kulturně-diplomatické aktivity jsou dobře rozpoznatelné a jejich instituce známé po celém světě. Patří mezi ně např. britský *British Council*, francouzská *Alliance Française*, nebo německý *Goethe Institut*. V neposlední řadě kapitola analyzuje stěžejní nástroje a definuje základní cíle kulturní diplomacie.

Kultura je složitý celek, který v sobě spojuje vědění, přesvědčení, umění, morálku, zvyky a celou řadu dalších schopností a návyků vytvořených člověkem, který je členem společnosti, v níž je skupina lidí navzájem propojena trvalými vztahy nebo velkým společenstvem lidí, kteří sdílejí jedinečné geografické či virtuální území podléhající stejné politické autoritě a dominantnímu kulturnímu očekávání (Hwajung 2011).

Kulturní diplomacie je relativně novým konceptem, ale fenomén kulturní výměny v mezinárodních vztazích se objevuje již od starověku. Kulturu můžeme vnímat jako jiný výraz pro civilizaci, či způsob života., dále jako hodnoty obecně, či estetické hodnoty. V kontinentální Evropě se pojem "kultura" často rozumí pojem "vysoká kultura", tedy jakákoliv forma umění, včetně literatury, filozofie, kulturní historie a vizuálního umění (Normann 2013).

2. 1 Kulturní diplomacie v kontextu změn v uspořádání mezinárodních vztahů

Praktická kulturní diplomacie má své kořeny hluboko v historii. Byla prostředkem budování vztahů mezi státy a panovníky a v průběhu vývoje se nacházela v různých podobách a formách. Kultura byla vždy důležitou součástí lidské civilizace a stěžejní roli hrála i v případě interakce mezi jednotlivými národy a státy. Výměna darů mezi panovníky byla symbolem vzájemného respektu a úcty a zároveň prostředkem pro demonstraci ekonomické, vojenské a politické síly státu a jeho představitelů. Nešlo pouze o výměnu hmotných projevů kultury, často se vyměňovaly i informace, ideje a názory (Tevdovski 2009: 19).

Za jeden z raných projevů kulturní diplomacie, můžeme považovat dohodnutá manželství mezi příslušníky královských rodů, která sloužila k upevnění moci a posílení

vzájemné důvěry mezi monarchy. Královnu Kateřinu Velikou, jednu z nejvýznamnějších osobností carského Ruska, tedy můžeme považovat za jednu z prvních kulturních atašé, která se jakožto původem německá princezna zasloužila o evropeizaci Ruska a šíření evropské kultury na jeho území (Tevdovski 2009: 19).

Zásadní obrat pro oblast kulturní diplomacie představoval vynález knihtisku v 15. století. S postupným rozšiřováním informací, a tedy i vědomostí, získávaly masy a veřejné mínění obecně stále větší význam pro rozhodování elit. Peterková podotýká, že až do konce 17. století měly aktivity v oblasti veřejné a kulturní diplomacie charakter propagandy, protože stát necítil potřebu spravovat lid o důsledcích svých rozhodnutí ani je vysvětlovat či zdůvodňovat. Jednoduše řečeno, státní zřízení postrádalo prvky demokracie, a tedy i odpovědnost vůči masám (Peterková 2006: 84). To je jedním z největších rozdílů oproti dnešní kulturní diplomacii, jež je pod dohledem občanů daného státu a veřejnosti, která v rámci demokratizačních procesů získala právo na kontrolu volených zástupců a jejich rozhodnutí. V 17. a 18. století došlo k institucionalizaci diplomacie a následnému rozvoji diplomatické profese. Prvními profesionálními diplomaty byli zejména členové evropských královských rodů, intelektuálové nebo osoby z oblasti umění a kultury.

V tomto období propagovala Francie svou kulturu po celé Evropě nejvýrazněji. V době dosud nevýznamnějšího rozvoje diplomacie se francouzština stala jazykem diplomatů, učenců a používala se také na pruském a ruském dvoře. Po prohrané Francouzsko-pruské válce, se Francie snažila napravit svou reputaci a prestižní postavení mezi evropskými národy, opět pomocí propagace frankofonie. Založení *Alliance Française* v roce 1883 dokládá důležitost jazyka a kultury pro tehdejší zahraniční politiku Francie (Nye 2004: 2).

Typickým příkladem státu, který má jasně rozpoznatelné kulturně-diplomatické aktivity, je také Velká Británie (VB). Kulturní diplomacie byla důležitou součástí aktivit VB v koloniích a jejich zámořských územích. Byla považována za alternativu k tradičním způsobům získávání politické moci a vlivu v zemích pod vládou britského impéria. Významné a celosvětově známé britské instituce byly zakládány již od konce 18. století a fungují zpravidla dodnes. Asi nejznámější institucí kulturní diplomacie je Britská rada⁶ (*British Council*) založená v roce 1934. Je příkladem mezinárodní organizace pro kulturní vztahy a vzdělávací příležitosti, která od počátku svého založení reflektovala potřebu vypořádat se s vzrůstajícím napětím Evropy 30. let. Organizace se snažila o vytvoření

⁶ Mezi další významné instituce a kulturní organizace ve Velké Británii patří např. British Museum, The British Library, National Gallery London atd.

pozitivního obrazu britské kultury a obyvatel, což mělo vést k pochopení VB, jejich politických představitelů, a především zahraniční politiky (British Council 2017).

Těsně před 1. světovou válkou byl v Německu zaveden pojem *auswärtige Kulturpolitik*, doslova zahraniční kulturní politika, který označoval formu a postupy veřejné diplomacie zapojující občanskou společnost do snah o rozšiřování německého vlivu ve světě (Brown 2016: 37). Za účelem šíření povědomí o německé kultuře a jazyku vznikl ve 20. letech, po francouzském a britském vzoru, rovněž *Goethe Institut* a Německá akademická výměnná služba (*Deutscher Akademischer Austauschdienst*, DAAD). Tyto země vnímají svou kulturu a jazyk jako cenné veřejné zboží, se kterým se může obchodovat na globálním trhu (Wyszomirski, Burgess, Peila 2003).

Zásadní posun ve vývoji této disciplíny můžeme vidět v odklonu od tradičních vazeb diplomacie na státní a mocenskou strukturu a její elity. Původní statické a tradiční kulturní vazby byly postupně rozšiřovány o globální síť nadnárodních a nestátních organizací, které nebyly tak těsně vázané na stát a jeho vliv. Změna uspořádání mezinárodních vztahů po skončení Studené války, spolu s procesem globalizace změnila podobu veřejné diplomacie. Proměnila se rovněž kulturní diplomacie, která státu neslouží pouze jako prostředek sebe prezentace před jinými státy a jejich elitami, jejím cílem je navíc vytváření „značky“ země, včetně utváření celkové *image* a veřejného mínění (Bound et al. 2007: 16). Kulturní diplomacie se v průběhu historie měnila v návaznosti na chápání kultury a jejího významu pro mezinárodní vztahy. Ve Všeobecné deklaraci lidských práv (Článek 27 (1)) z roku 1948 je kultura zakotvena jako univerzální právo každého člověka: „Každý má právo svobodně se účastnit kulturního života společnosti, užívat plodů umění a podílet se na vědeckém pokroku a jeho výtěžcích.“ (Všeobecná deklarace lidských práv 2015)

2. 2 Definice kulturní diplomacie

Teoreticky můžeme kulturní diplomacii rozdělit do tří myšlenkových rámců. První, spojuje kulturní diplomacii s činností státu, jako součástí propagandy a státní kontroly. (Fayet, Magnúsdóttir, Vaughan 2010) Další skupina autorů zdůrazňuje využití kulturní diplomacie jako nástroje vyloučení politiky z procesu komunikace mezi státy (Dueck, Macher 2010). Třetí myšlenkový rámec (Aoki-Okabe, Makita, Kawamura 2010) definuje kulturní diplomacii zcela mimo hranice státu a jeho struktury a vidí ji spíše jako nástroj

propagace národní kultury a interaktivní mezinárodní kulturní výměnu (Gienow-Hecht, Donfried 2010:10).

Současná kulturní diplomacie, to je překrývání konceptů a přístupů. Není to pouze umění a kultura jako taková, ale také celá řada dalších oblastí jako národní identita, média, vzdělání, společnost, její postoje a názory. Podle Mette Lending je *“rozvoj kulturní diplomacie [je] reakcí na vzájemnou blízkost mezi kulturními, tiskovými a informačními aktivitami, jako důsledek nové sociální, ekonomické a politické reality.”* (Lending citována v Melissen 2005: 22)

Kulturní diplomacie má dlouhou tradici, ačkoliv ne vždy se jednalo o její institucionalizovanou formu v dnešní podobě. Za její neinstitutionalizovanou podobu se považuje např. výměna darů mezi panovníky či významnými státníky. Kultura byla odedávna využívána k prezentaci národa, demonstraci bohatství a síly (Bound et al. 2007: 15). Definice kulturní diplomacie je ve své podstatě problematická a podle Jessicy Gienow-Hecht je její pojem příliš zjednodušován. *“Výsledkem je, že pojem ‘kulturní diplomacie’ převzal jednorozměrný význam spojený s politickou manipulací a podřízeností a také byl odsunut na zadní sedadlo diplomatických interakcí.”* (Gienow-Hecht, Donfried 2010:3) Kulturní diplomacie je pak spojována především s obdobím Studené války a politikou zadržování. Převážně americký výzkum je založen na předpokladu, že kulturní diplomacie se stala klíčovým nástrojem americké zahraniční politiky v úsilí o zadržování moci Sovětského svazu a komunistické ideologie.

Pro bývalého švédského diplomata Karla-Erika Norrmanna je kulturní diplomacie novější verzí *“mírového soužití” (peaceful coexistence)*, který panoval mezi oběma bloky během Studené války v letech 1947-1991. *“Mírové soužití mezi ‘východem’ a ‘západem’, nebo mezi komunismem a kapitalismem bylo nutné, když si obě strany uvědomily, že se pomocí jaderných zbraní mohou navzájem zcela zničit.”* (Normann 2013) Vynucená koexistence, jakýsi modus vivendi mezi dvěma velmocemi byl důležitým základem pro rozvoj kulturních vztahů a kulturní diplomacie.

V USA vznikla v roce 1953 Informační agentura Spojených států amerických (*The United States Information Agency, USIA*), která až do roku 1999 pomáhala utvářet obraz USA v zahraničí. V rámci sovětské propagandy vznikla Všesvazová společnost pro kulturní styky se zahraničím (VOKS) společně se státní cestovní kanceláří *Intourist*. E.H. Carr dokonce považoval tyto instituce za třetí dimenzi sovětské zahraniční politiky (Fayet 2010: 34).

Někteří historici (Barghoorn 1960) se shodují, že Sovětský svaz (SSSR) využíval kulturní diplomacii ke zlepšení image země například pomocí představení moskevského Bolšovo Těatra, jehož představení byla nejen ukázkou největších sovětských úspěchů v oblasti kultury, ale měla také odvracet pozornost americké veřejnosti od negativních aspektů sovětského systému (McDaniel 2015:26). Je paradoxní, že v období Studené války, která se odehrávala na pozadí potenciální vojenské konfrontace, kdy neorealismus v mezinárodních vztazích zažíval své obrození, vznikl koncept kulturní diplomacie založený na měkké moci a zcela opačném základě.

Vedle zjevných faktorů, které ovlivňovaly směr vývoje studenoválečného konfliktu – geopolitické situace, zbrojení, zástupné konflikty – byla důležitým definičním faktorem také ideologická bipolarita. Síla v tomto konfliktu nebyla definována pouze vojensky, ale také ideologicky. Kulturní diplomacie se tedy vyvíjela na pozadí ideologické války.

2. 3 Nástroje a cíle kulturní diplomacie

Kulturní diplomacie je v současnosti všeobecně uznávaným prostředkem pro realizaci zahraničněpolitických cílů většiny států. V praxi je využívána celá řada aktivit a prostředků pro její realizaci. V této kapitole budou analyzovány nástroje a definovány základní cíle kulturní diplomacie, které se dají aplikovat na většinu moderních funkčních států.

Podstatou kulturní diplomacie je předpoklad, že vytváření pozitivního obrazu státu, má pozitivní dopad na jeho percepci v zahraničí. Pokud je stát vnímán pozitivně, je větší pravděpodobnost, že dokáže přesvědčit ostatní státy, aby sdílely jeho názory a prosazovali stejnou politiku, a tedy naplňovaly stejné cíle. Nye ve své práci uvádí, že měkká síla země spočívá především na třech zdrojích: na kultuře, politických hodnotách a na zahraniční politice (Nye 2004: 5). Kulturní diplomacie pomocí celé řady aktivit zprostředkovává možnost poznání jiné kultury, propojení lidí, jejich myšlenek a názorů. Pokud kultura jedné země zahrnuje univerzální hodnoty, společné s dalšími zeměmi, zvyšuje se pravděpodobnost, že elity v těchto zemích budou prosazovat podobné či stejné politiky a budou mít stejné či podobné zájmy. Kulturní diplomacie má tedy za cíl vytvářet univerzální hodnotový systém, který je respektován napříč zeměmi, a to na základě vztahu “přitažlivosti a povinnosti”. (Tamtéž)

Kulturní diplomacie je oboustranným komunikačním procesem, který zahrnuje jak snahu o vytváření pozitivního obrazu země a hodnot národa v zahraničí, tak snahu o

pochopení jiné kultury a společnosti. “ *Kulturní diplomacie je prostředkem, jehož prostřednictvím mohou vlády zvýšit úctu a porozumění mezi ostatními zeměmi světa.* “ (Appel, Irony, Schmerz, Ziv 2008)

Programy a aktivity kulturní diplomacie vytvářejí fóra sloužící pro interakci mezi obyvateli různých zemí a národů, na jejímž základě jsou budovány přátelské vztahy a porozumění, které se v dlouhodobé perspektivě projeví při vytváření zahraniční politiky na úrovni jednotlivých států. Tento princip teoreticky zajišťuje, že státy, jejichž vztahy jsou dlouhodobě postaveny na vzájemné důvěře a pochopení, budou spolupracovat na mezinárodních fórech a institucích. Výstupem takového diplomatického jednání pak může být celá řada politických, ekonomických, či vojenských dohod.

Kulturní diplomacie zahrnuje celou řadu aktivit, mezi něž patří podpora kulturních center v zahraničí, pořádání tematických seminářů, konferencí a přednášek, výměna umělců, vědců, studentů a pedagogů stejně tak jako provozování zahraničního vysílání, podpora překladů a krajanských spolků jakožto nositelů kultury v zahraničí. K realizaci těchto aktivit využívají státy síť institucí a organizací, mezi něž patří kulturní centra, nebo zastupitelské úřady dané země (Tomalová 2008: 25).

Kulturní centra jsou instituce sloužící k propagaci země v zahraničí. Prezentují úspěchy kultury, vědy a sportu, slouží jako platforma pro podporu bilaterálních a multilaterálních obchodních vztahů. Rovněž slouží jako platforma pro diskuzi. Tyto instituce pořádají přednášky a semináře, jejichž cílem je propagace kultury, umění, architektury a historie dané země. Často také spolupracují s turistickými agenturami doma i v zahraničí, s cílem přilákat turisty a poskytnout jim informace o možnostech cestování do země. Další významnou složkou jejich činnosti je výuka jazyka dané země v zahraničí, včetně pořádání jazykových zkoušek. Jedny z nejznámějších kulturních center má bezpochyby Francie (*Alliance Francaise*), Velká Británie (*British Council*), Německo (*Goethe-Institut*), Čína (Konfuciov Institut) anebo USA (*American House*).

Kulturní diplomacie rovněž zahrnuje výměnu umělců, osobností kulturního života, studentů a akademiků z různých zemí, jejím cílem je poznání cizí kultury, jazyka, tradic a společnosti. Mezi nejznámější programy akademické výměny patří bezesporu projekt Erasmus, který vznikl v roce 1987 jako iniciativa Evropské komise (EK). Mezi méně známé programy kulturní výměny patří např. *Dance Motion USA*, integrující moderní taneční umění v rámci různých zemí, nebo britská iniciativa *Visiting Arts* či francouzská *Cultures France* specializující se na přijímání umělců ze zahraničí (Schneider 2009: 261).

3. Kulturní diplomacie Ruské federace

Tato kapitola shrnuje oficiální dokumenty RF týkající se kulturní politiky a nastiňuje strukturu a hierarchii subjektů zahraniční politiky. Měkká moc a její nástroje jsou důležitou součástí strategie, která aktivně přispívá k propagaci a posílení role Ruska v oblasti mezinárodní kultury. V jednotlivých podkapitolách je analyzována ruská kulturní identita a image, stěžejní instituce kulturní diplomacie (*Rossotrudnichestvo*) a zejména prostředky masové mediální a strategické komunikace.

RF reaguje na nové trendy v oblasti veřejné diplomacie a uvědomuje si, jak efektivní, a především ekonomicky výhodné může být využití měkké síly. Důležitost pozitivní image ve světě a důraz na propagaci ruské kultury a jazyka je reflektována v koncepci zahraniční politiky RF z roku 2000, 2008 a rovněž v poslední koncepci z roku 2013.

Ruská veřejná diplomacie v mnohém funguje podobně jako v jiných státech. Do její realizace je zapojeno především ministerstvo zahraničních věcí, zastupitelské úřady RF a speciální agentury zabývající se přímo kulturní diplomacií, zprostředkováním informací o Rusku, popularizací a propagací jazyka a kultury a vytváření pozitivního obrazu státu v zahraničí. Přestože se ruská kulturní diplomacie v mnoha ohledech podobá té francouzské či britské, má také svá specifika vyplývající z dlouhé historie Ruska jakožto imperiální velmoci a státu s významnou nedemokratickou a autoritářskou státní strukturou a společností.

Struktura ruské kulturní diplomacie se liší od ostatních zemí především v jiném hierarchickém uspořádání. Pro RF je typické, že kulturní diplomacie nespadá výlučně do kompetencí ministerstva zahraničních věcí, ale naopak je pod přímou kontrolou prezidenta RF. Ruský systém veřejné diplomacie je sestaven ze samostatných vládních agentur a organizací, které se zodpovídají přímo Kremlu, a probíhá mezi nimi jen minimální komunikace.

Podobně jako západní státy přijalo i Rusko slovník a rétoriku “měkké síly”. To však neznamená, že RF a její veřejnou a kulturní diplomacii můžeme analyzovat a interpretovat stejným způsobem. Na rozdíl od západních států Rusko svůj kulturní vliv projevuje spíše na základě “měkkého nátlaku”, spíše než na základě vzájemné “přitažlivosti” mezi státy. Alexej Dolinsky podotýká, že je zásadní rozdíl v chápání a výkladu pojmu „měkká síla” v Rusku a v anglosaské tradici veřejné diplomacie. Americký politolog Nye ve své definici

zdůrazňuje “přitažlivost” jako klíčový prvek, zatímco ruský prezident Putin používá termín “ovlivňování” (Dolinsky 2012).

Ruský prezident Vladimír Putin definoval ve svém článku z roku 2012 *Rusko a měnící se svět* měkkou moc jako “*matici nástrojů a metod pro dosažení cílů zahraniční politiky bez použití zbraní, pomoci informací a dalších vlivů*”. Ruská aplikace měkké síly je tedy realizována ve smyslu “*schopnosti ovládat, nebo dosahovat cílů nevojenskými prostředky*” což je v kontrastu s konvenčním chápáním měkké síly. (Tamtéž) Ruský koncept měkké síly rovněž klade důraz na bezpečnostní dimenzi a zařazuje ji do souvislosti s veřejnou diplomacií. Dalším rozdílem mezi ruským a západním chápáním měkké moci je především státní kontrola a často nejasné financování a struktura institucí.

V ruštině je používán výraz *obščestvennaja diplomatija*, v doslovném překladu veřejná diplomacie, který je však chápán ve smyslu dialogu mezi nevládními subjekty (NGO’s). Pokud ale analyzujeme instituce veřejné diplomacie v RF, přesněji by měl být používán výraz *publičnaja diplomatija*, který diplomacii chápe ve významu “*diplomacie na úrovni veřejných organizací.*” (Tamtéž)

Není novinkou, že RF se snaží rozšiřovat sféru vlivu ve státech bývalého sovětského svazu. RF si uvědomuje, že vliv EU na některé státy v postsovětském prostoru může mít vážné negativní důsledky pro dlouhodobé cíle zahraniční politiky RF. Rusko dokázalo vybudovat dostatečné kapacity v oblasti veřejné a kulturní diplomacie, aby zabránilo pronikání západního, zejména evropského vlivu do oblasti, kterou RF označuje jako svou sféru vlivu. RF pracuje s několika nástroji k dosažení vytyčených zahraničněpolitických cílů. Jedná se zejména o nástroje tradiční diplomacie, ekonomický a energetický nátlak, vojenskou sílu, propagandu a dezinformační kampaně (Lutsevych 2016).

Vládní organizace, neziskové organizace, či pseudo-nevládní organizace jsou státem financované společnosti, které jsou ke státní moci loajální a navenek fungují jako jakékoliv jiné instituce kulturní diplomacie v demokratických státech. Ve skutečnosti se však jedná o “zástupné“ organizace ruské státní moci. “*Jejich účelem je vytvářet ‘měkkou moc’ a napomáhat získání srdcí a myslí občanů v sousedních státech, které budou akceptovat ruskou nadvládu.*” (Tamtéž)

Ruská kulturní diplomacie zdánlivě funguje stejně jako v jiných demokratických zemích. Využívá podobné nástroje při propagaci země – prezentuje svou kulturu, jazyk a tradice. Tato část práce se zaměří na analýzu těch aspektů a nástrojů kulturní diplomacie, které se tváří jako nezávislé, ale ve skutečnosti jsou pouze geopolitickým nástrojem pro

rozšiřování vlivu RF. V ruském veřejném prostoru působí celá řada nestátních aktérů financovaných ruským státem, které mají významný dopad na vnitropolitický vývoj velkého množství subjektů v zahraničí. Ne vždy jsou ruské aktivity zastřešeny konkrétní institucí kulturní či veřejné diplomacie. Ruská státní administrativa disponuje celou řadou dalších nástrojů. Jedním z nich je například vliv Ruské pravoslavné církve, ruských elit, masové kultury, nebo médií (Lutsevych 2016: 2)

Kreml a jeho představitelé vytvořili rozsáhlou síť tzv. proxy skupin, které mají podpořit zahraničněpolitické cíle zejména v zemích jako Ukrajina, Gruzie, či Moldavsko, které jsou součástí iniciativy EU Východní partnerství a zároveň usilují o vstup do EU. Rusko disponuje celou řadou nástrojů, jako např. vládní projekt Ruský svět, který velmi efektivním způsobem zaštiťuje celou řadu aktivit RF v postsovětském prostoru.

Teoreticky jsou aktivity typu *Russkiy Mir* zcela legitimní kulturně diplomatickou iniciativou. RF si je vědoma, že pokud bude používat slovník “měkké diplomacie” může často zamaskovat své úsilí o “měkký nátlak” či donucení. Iniciativy a instituce ruské kulturní diplomacie pomáhají vytvářet alternativní diskurzy a obraz Ruska, který je využit vždy, kdy je potřebné změnit status quo ve prospěch Kremlu. Ruský vládní aparát je velmi efektivní ve vytváření jiné sociální reality, kterou prezentuje v zahraničí. Spolu s agresivní propagandou, mohou mít tyto aktivity destabilizující efekt v zemích, které nejsou zcela demokraticky konsolidovány.

“Ruské pseudo-nevládní organizace podkopávají soudržnost sousedních států prostřednictvím konsolidace proruských sil a etno-geopolitiky, zneužívání národních identit a podporou protiamerických, konzervativních, ortodoxních a eurasijských hodnot.” (Lutsevych 2016: 2)

Koncepce zahraniční politiky z roku 2013 proklamuje měkkou moc jako nedílnou součást komplexní sady nástrojů k dosažení cílů zahraniční politiky. Zmiňuje především nové metody a nástroje jako využití občanské společnosti, komunikační a informační technologie a humanitární akce. (Koncepce ZP RF 2013: čl. 9) Rusko se snaží přiblížit Západu a také modernizuje stávající prostředky veřejné a kulturní diplomacie. Stále více využívá sociálních sítí (Twitter, Facebook, ruská varianta *V Kontakte*) k propagaci ruské kultury a budování image v rámci digitální diplomacie. Problémem však i nadále zůstává rigidní struktura veřejné diplomacie, která je, na rozdíl od států jako Norsko, zcela podřízena státní kontrole a moci. Státní prostředky pro kulturně diplomatické aktivity jsou dostupné pouze těm vládním a nevládním subjektům, které prosazují stejné cíle a rétoriku jako oficiální státní struktury.

Jeden z cílů této Koncepce explicitně zmiňuje posílení role Ruska v oblasti mezinárodní kultury, zejména *“podporování a upevňování postavení ruského jazyka ve světě, zvyšování globálního povědomí o ruských kulturních úspěších a národním historickém dědictví, kulturní identitě ruských národů a ruském vzdělání a výzkumu”*. (Koncepce ZP RF 2013: čl. 45) Koncepce ZP RF rovněž poskytla mandát Občanské komoře Ruské Federace (OKRF) a dalším nevládním organizacím k podpoře *“Mezinárodních kulturních a humanitárních vztahů mezi slovanskými národy”*. (Lutsevych 2016: 4)

3. 1 Ruská kulturní diplomacie. Identita a image státu

Image Ruska, stejně tak jakékoliv jiné země, můžeme přirovnat k „matrjošce“, do níž jsou vloženy charakteristiky státu, jeho představitelů, vůdců, obyvatel a kultury. Lidija Timofejeva uvádí, že tato image může odrážet jak prvky objektivní uvádějící věci, jaké skutečně jsou, tak mytologické zahrnující prvky historického vědomí a mentality obyvatel. Důležitým prvkem budování image země jsou také tzv. situační faktory, které mají moc ovlivnit veřejné mínění, jelikož jsou sledovány celým mezinárodním společenstvím. Může se jednat o války, revoluce, kosmické lety, prezidentské volby či politické převraty (Timofejeva 2013: 479–480).

Rusko je jeden ze států, který dokáže poměrně efektivně definovat své zájmy a má jasnou představu o zprávě, kterou chce vysílat světu. Image, kterou Rusko prezentuje, je spojována jak se samotným autoritativním systémem, jeho historií, tak s jednotlivými osobnostmi systém reprezentující. Stejně tak jako dnes vytváří RF svou image na základě legendy o národě a jeho poslání, vytvářel SSSR tu svou. V tomto případě: *“Legenda označuje určitý stupeň mytologizace obrazu země.”* (Timofejeva 2013: 481)

Národní identita Ruska, jak zdůrazňuje Andrei Tsygankov, je utvářena jak vnitřními, tak situačními faktory. Mezi vnitřní faktory patří *„stav ekonomiky, vztahy mezi různými sociálními skupinami, nebo typ politického režimu.”* (Tsygankov 2010: 16 citován v Osipova: 7) Ty by v žádném případě neměly být ignorovány, neboť na rozdíl od vnějších faktorů jsou *„historicky více ukotveny a jsou formovány poměrně dlouho, zatímco ostatní se objevují na základě bezprostředního vývoje.”* (Tamtéž) Každý stát vnímá národní identitu skrze svůj „kulturní pohled“ (*cultural lenses*), který ovlivňuje zahraniční politiku, komunikační styl ve vztahu s veřejností, a tedy i celkovou koncepci veřejné diplomacie (Tamtéž).

3. 2 Instituce kulturní diplomacie

Každá z institucí má na starost jednu z funkcí kulturní diplomacie. Jedná se především o *Rossotrudnichestvo*, zpravodajský kanál *Russia Today* (RT, Russia Today, *Rossiia Segodnya*), fond Ruský svět, rádio Hlas Ruska, Valdajský mezinárodní diskusní klub, Fond veřejné diplomacie Alexandra Gončarova a projekt *Russia Beyond the Headlines*.

V roce 2004 byl spuštěn program Valdajský klub, který je platformou k vytváření dialogu mezi mezinárodními odborníky na Rusko. Později, v roce 2007, byl založen Institut pro demokracii a spolupráci (*Institute for Democracy and Cooperation*), jehož posláním je prezentace a obhajoba „*vlastního pohledu na lidská práva a demokracii.*“ (Laruelle 2015: 13) V roce 2008 byl dále založen Fond veřejné diplomacie a v roce 2010 Ruská rada pro mezinárodní záležitosti. V období Putinova druhého mandátu vznikala celá řada dalších institucí a iniciativ veřejné diplomacie, včetně mediální platformy *Russia Today* a projektu *Russia Beyond the Headlines* (nebo jen *Russia Beyond*). (Tamtéž)

Název	Vedoucí představitelé	Rok založení	Webová stránka
Rossotrudnichestvo	Lyubov Glebova (ředitelka)	2008	http://rs.gov.ru
Fond Ruský svět	Viacheslav Nikonov (vedoucí rady)	2005	http://russkiymir.ru
Gorchakova nadace	Sergei Lavrov (ministr zahraničí, člen poradní rady)	2011	http://gorchakovfund.ru
Nadace na podporu krajanů	Igor Panevkin (ředitel)	2011	http://pravfond.ru
Moskevský dům krajanů	Vladimir Lebedev (poradce starosty Moskvy)	2003	http://www.mosds.ru
Mezivládní nadace pro humanitární spolupráci zemí SNS	Anatoly Iksanov (ředitel)	2006	http://www.mfgs-sng.org

Tabulka shrnuje klíčové státní instituce a fondy veřejné diplomacie (Upraveno podle Lutsevych 2016: 11).

3. 2. 1 Rossotrudnichestvo

Federální agentura pro otázky Společnosti nezávislých států (SNS), krajanů v zahraničí a mezinárodní humanitární spolupráce (*Rossotrudnichestvo*) byla založena v souladu s dekretem prezidenta RF v roce 2008 a působí pod jurisdikcí Ministerstva zahraničních věcí RF. *Rossotrudnichestvo* je zastoupeno 95 zahraničními kanceláři v 80 zemích světa a spolupracuje primárně s členskými státy Společenství nezávislých států (SNS). Podle oficiálního internetového portálu je hlavní činností zahraničních misí především propagace objektivního obrazu současného Ruska, podpora mezinárodních humanitárních projektů a ruské státní politiky (About Rossotrudnichestvo 2017).

3. 2. 2 Fond Ruský svět

Fond Ruský svět byl založen v roce 2007 s primárním cílem *“propagace ruského jazyka jakožto ruského národního dědictví a významného aspektu ruské a světové kultury a podpory výuky ruského jazyka v zahraničí.”*⁷ (Russkiy Mir Foundation 2017) Jedná se o společnou iniciativu Ministerstva zahraničních věcí a Ministerstva školství a vědy RF.

Fond je definován jako *„nadnárodní transkontinentální společenství, které je projevem ‚loajality‘ k ruské kultuře.“* (Sherr 2013: 121–123) Samotný prezident Putin je přesvědčen, že rivalové Ruska se snaží narušit „kulturní kód“, který je sjednocujícím prvkem etnických Rusů a jejich sympatizantů. Fond mimo jiné definuje krajanů v zahraničí jako prostředek pro rozšiřování vlivu a vytváření investičních příležitostí. Aktivita RM se však neomezují pouze na Rusko a státy bývalého Sovětského svazu (SNS, státy blízkého zahraničí, *near abroad*). Jak vysvětluje prezident Putin: *„již od dávných časů překročil koncept [Russkiy Mir] geografické hranice Ruska, a dokonce i hranice ruského etnického prostoru.“* (Putin citován v Sherr 2013: 139)

Ačkoli tento koncept funguje již od 90. let, pozornost médií získal teprve v roce 2014, kdy se Rusko začalo angažovat na Ukrajině a na Krymu. Koncept Ruského světa zahrnuje celou řadu témat a nástrojů. Můžeme mluvit o geopolitickém nástroji prosazování ruského vlivu, nebo o nejasném konceptu, který se snaží spojovat různé regiony a státy s Ruskem. Díky nejasnosti tohoto konceptu je možné jej využívat pro různé situace a v různých kontextech. Pro některé je koncept nástrojem pro kontrolu a ovlivňování států „blízkého zahraničí“, obhajobou ruského vměšování do vnitřních záležitostí jiných států či

⁷ Mezi další funkce Fondu Ruský svět patří zaštiťování dalších platform a institucí jako např. Mezinárodní fond slovanské literatury a kultury, Fond historické perspektivy (*Fond of Historical Perspective*), *Likhachev Fond* (Laruelle 2015: 13).

opětovné spojení s ruskou diasporou v zahraničí. V neposlední řadě se jedná o nástroj vytváření image Ruska v zahraničí (Laruelle 2015: 1).

Koncept má rovněž globalizační aspekt. Shchedrovitsky se v rozhovoru vyjádřil, že: „*Ruský svět je prostředek, instrument adaptace Ruska a Ruské Federace na globalizaci*“ (Laruelle 2015: 5)

Některými akademiky je považován za ideologický nástroj, který vytváří alternativu k západnímu narativu a zastřešuje iniciativy podporující jazyk, kulturu, historii, náboženství, ekonomické vazby a konzervativní hodnoty. V posledních letech se celý koncept rozšířil nejen na rusky mluvící společnosti a diasporu, ale také na kohokoli, kdo se cítí být součástí ruské kultury a civilizace. Potvrdil to také patriarcha Kirill, který se vyjádřil ve smyslu, že do konceptu spadají také neslovanské státy a jejich obyvatelé. (Lutsevych 2016: 8)

S tím souvisí další cíl fondu: “*znovu propojit ruskou komunitu v zahraničí s vlastní, vytvářet nové a silnější vazby prostřednictvím kulturních a sociálních programů, výměn a pomoci při přemísťování občanů.*” (Dougherty 2013: 15)

Fond veřejné diplomacie Alexandera Gorchakova (*Alexander Gorchakov Public Diplomacy Fund*) pojmenovaný po významném ruském diplomatovi Alexandrovi Gorchakovovi (1798-1883) na svých stránkách definuje svou funkci, která: “*nabízí integrovanou podporu národním institucím občanské společnosti a snaží se dosáhnout synergického efektu a usilovat o dosažení společného cíle: vytvoření přiměřeného obrazu Ruska, jakož i národních kulturních hodnot pro globální společenství.*” (Gorchakov Fund 2017)

Činnost Fondu odkazuje na důležitost měkké moci pro ruskou veřejnou diplomacii: “*měkká moc začala hrát v mezinárodním prostředí větší roli, kde prioritou není vojensko-ekonomická síla národních správních subjektů, ale schopnost státu a společnosti ovlivňovat mezinárodní prostor s pomocí kulturních, historických a politických hodnot.*“ (Tamtéž)

Fond byl založen v roce 2011 na základě dekretu prezidenta RF, bývalý zástupce ředitele Fondu Roman Grishenin se v jednom rozhovoru vyjádřil, že: “*Vycházíme z předpokladu, že Rusko má co říct, že má zkušenost stát mezi Evropou a Asií, na pomezí různých kultur.*” A pokračuje: “*Můžeme říci, že máme (Rusko) vlastní kulturu, vlastní systém hodnot a vlastní chápání toho, jaký má být stát a nositelem jakých funkcí by měl být, jak by mělo vypadat vlastenectví a jak láska k vlasti. Pokud najdeme ta správná slova,*

kterými promluvíme k Západu i Východu, Rusko bude mít měkkou moc.” (Grishenin citován v Dougherty 2013: 66)

3. 2. 3 Prostředky masové mediální komunikace. Strategická komunikace RF

Primárním cílem snah oficiálních ruských zpravodajských kanálů je informovat občany doma i v zahraničí a předkládat jim „objektivní“ zpravodajství. V liberálních demokraciích jsou média, tedy na teoretické rovině, nezávislá. V Rusku jsou hlavní informační kanály podřízeny ruské státní moci a strukturám a někteří komentátoři dokonce mluví o ruské státní propagandě. Tisk, televizní a rozhlasové vysílání v tomto případě podléhá přímo direktivám Kremlu. Jedná se jak o vysílání pro ruskojazyčné příjemce, ruskou diasporu v zahraničí, tak o vysílání ve světových jazycích.

Zpravodajský kanál *Russia Today*, nástupce společnosti *RIA Novosti*, je rozsáhlá mezinárodní televizní síť vysílající v arabštině, angličtině a španělštině, která zahájila své vysílání v roce 2005. Kromě samotného vysílání také monitoruje pokrytí informací o Rusku v zahraničních médiích a vydává řadu agenturních zpráv⁸. Na internetových stránkách je kromě 24hodinového zpravodajství také celá řada video materiálů sloužících jako zdroj pro zahraniční média, online kurz ruštiny pro začátečníky a online encyklopedie s ruskou tematikou. Pomocí nejrůznějších programů, sportovního zpravodajství, rozhovorů s významnými osobnostmi, debatních programů a investigativní publicistiky se RT snaží představit nejrůznější aspekty ruské kultury zahraničnímu publiku (Osipova 2012: 27).

Přestože je RT často citovaným zdrojem v západních médiích v případě významných mezinárodních událostí (například bombové útoky v Moskvě roku 2010 a 2011, nehoda letadla s prominentními polskými představiteli v roce 2010, atd.), stanice je považována za hlas Kremlu. Její zpravodajství je velmi často tendenční se sklonem k silným anti-americkým a anti-západním prvkům.

Původně vysílal kanál RT v ruštině, po skončení rusko-gruzínské války v roce 2008 však přehodnotil svou strategii a zaměřil se na vysílání v angličtině a dalších světových jazycích. Rovněž došlo ke změně v obsahu zpravodajství: „*[RT] odmítá novinářskou etiku BBC a CNN a vědomě jde po stopách Fox News a MSNBC*“ což znamená, že neklade přílišný důraz na objektivitu a často poskytuje vysílací prostor kontroverzním tématům a

⁸ V zahraničí vysílá TV stanice TVCI (*TVC International*) a pokrývá státy SNS, Pobaltí, Evropu, střední Asii, severní Afriku, USA, Kanadu. *Inter Russia TV Channel* vysílání v Latinské Americe. A Hlas Ruska, který jako nejstarší kanál vysílá v dalších 38 jazycích po celém světě.

osobnostem. Rovněž „vypráví příběhy, které jsou údajně zanedbávané v ‚anglosaských‘ sdělovacích prostředcích.“ (European Parliament 2016)

„Výběr témat RT, formulace, tón, stejně jako i přílišné spoléhání na konspirační teorie a obskurní zdroje, podněcují otázky týkající se její důvěryhodnosti a dokonce pravdivosti.“ (Osipova 2012: 27)

Paradoxní je, že činnost RT velmi často nekoresponduje se zájmy a cíli ruské veřejné diplomacie vzhledem k tomu, že výběr témat a způsob jejich prezentace je diskutabilní, což je vnímáno negativně v mnoha západních státech a zvláště v případě amerického veřejného mínění. Činnost RT je tedy velmi často kontraproduktivní.

Russia Beyond the Headlines (RBTH) je projektem oficiálního vládního deníku *Rossijskaja gazeta*, který funguje od roku 2006. V deníku, který nepřímo financuje⁹ a řídí ruská vláda, jsou publikovány oficiální dekrety a dokumenty státních orgánů a prezidenta Putina. Server rovněž publikuje články týkající se zejména životního stylu, cestování, obchodu, vzdělávání a historie a představuje „ruský pohled na světové události“ a „zvláštní rysy bohaté historie Ruska.“ (Greenslade 2014)

RBTH je vydáván jako měsíční příloha nejznámějších světových novin po celém světě a EP odhaduje počet uživatelů na přibližně 32 milionů. Pravidelně se objevuje jako příloha v *The New York Times*, *Wall Street Journal*, *The Washington Post*, *Daily Telegraph*, *Le Figaro*, *Süddeutsche Zeitung*, nebo *El País* a *Le Soir* (European Parliament 2016).

Ruská informační kampaň také disponuje celou řadou internetových stránek, mediálních vstupů a zpravodajských agentur po celém světě. *Sputnik News* (SN) je síť webových stránek, která funguje v 34 zemích po celém světě a vysílá až v 30 jazycích. Platforma SN je aktivní také na sociálních sítích, zejména na Twitteru a Facebooku, kde má arabská mutace základnu kolem 118 tisíc sledujících a 152 tisíc Tweetů, respektive 1,7 milionů sledujících (Twitter, Facebook k 9. 10. 2017).

Strategická komunikace Ruska obsahuje celou řadu témat a klíčových „příběhů“, které se periodicky objevují na všech platformách komunikace s veřejností. Analýza EP *EU Strategic Communications with a View to Counteracting Propaganda* z roku 2015 upozorňuje, že tato témata se proměňují podle potřeby Kremlu. Klíčové sdělení však zůstává stejné a vzájemně si odporující. Na jednu stranu prezentuje Západ jako silný,

⁹ Část aktivit projektu RBTH je financováno z obchodních aktivit soukromých subjektů, a část z příjmů deníku *Rossijskaja gazeta*. Tyto finance jsou ze státního rozpočtu, jelikož RG je oficiálním vydavatelem ruských oficiálních dokumentů a veškeré legislativy (Dougherty 2013).

agresivní a expanzivní subjekt a na druhou stranu jako subjekt slabý a na pokraji zhroucení (European Parliament 2016).

Brian Whitmore vyslovil zajímavou myšlenku ve svém podcastu *The Daily Vertical* pro RFE-RL. Whitmore říká: *“Vladimir Putin byl vždy dobrým vypravěčem.”* (Whitmore 2017). Nejprve vyprávěl “příběh” o muži, který v 90. letech obnovil pořádek, a zabránil tak chaosu, zbavil se oligarchů, a tak Rusku přinesl bezprecedentní prosperitu. Když v tento příběh lidé přestali věřit a zjistili, že Putin ze změn po rozpadu SSSR profitoval, a dokonce místo původní oligarchie vytvořil novou, byl vytvořen další příběh.

Připojení Krymu, invaze na ukrajinském Donbasu, opozice vůči Západu, spolu s prohlášeními o obnovení národní hrdosti a velmocenského postavení Ruska byly stěžejní prvky nového “příběhu”, kterému lidé znovu uvěřili. Putin nabídl lidem v Rusku sociální dohodu, která byla postavena na výměně politické svobody a prosperity za vágní příslib obnovení imperiální říše. Tento příběh však není dále aktuální: *“Poprvé se zdá, že velký vypravěč vyčerpал dobré příběhy, které by řekl ruskému lidu. [...] možná se chystáme vidět Putina bez legitimizujícího mýtu. Možná poprvé uvidíme císaře bez šatů.”* (Tamtéž)

4. Vliv Ruska na Balkáně. Příklad Republiky Srbské a Srbska

Hlavním předmětem případové studie je analýza nástrojů měkké síly a identifikace hlavních cílů ruské zahraniční politiky na západním Balkáně. Hlavním cílem je zodpovězení výzkumných otázek: Jaké jsou kulturně-diplomatické vztahy mezi Srbskem, Rs a RF? Jaké prostředky měkké síly (veřejné a kulturní diplomacie) využívá RF k prosazení svých zahraničně-politických cílů na území západního Balkánu? Jaké prostředky ovlivňování využívá RF ve vztahu k Rs?

RF dokáže velmi efektivně využívat prostředků měkké moci a zejména kulturní diplomacie k prosazení svých zahraničněpolitických a strategických cílů. Tato kapitola obsahuje analýzu prostředků měkké moci, mezi které, mimo jiné, patří propaganda v médiích, finanční a politická podpora soukromých i veřejných subjektů, účelová podpora srbských občanů a srbské komunity na území západního Balkánu. V této části práce argumentují, že aktivity RF v oblasti veřejné a kulturní diplomacie jsou motivovány zejména snahou o zpomalení procesu integrace zemí západního Balkánu do euroatlantických struktur a snahou o změnu v hodnotovém nastavení států na Balkáně a to způsobem, který diskredituje Evropskou Unii a NATO.

Rusko nabízí alternativní hodnotový systém, který poskytuje státům aspirujícím na členství v EU a NATO zdánlivou možnost výběru. Hodnoty, které Rusko propaguje a nabízí, jsou založeny na konceptu slovanského bratrství a vzájemnosti, historických vazbách a unikátním přátelství mezi Ruskem a srbsky mluvícími, pravoslavnými komunitami v regionu. V tomto smyslu je partnerství a spolupráce s Ruskem prezentována jako alternativa vhodnější než euroatlantická integrace.

Velmi zajímavou perspektivu na problematiku postavení států západního Balkánu, poskytuje kritická geopolitika, konkrétně teorie orientalismu, kterou ve své knize *Orientalismus* (1963) představil Edward W. Said. Orientalismus je způsob diskurzivního myšlení, pomocí kterého nahlíží Západ (Evropa) na „ty ostatní“, Východ (Orient). Skrze tuto perspektivu můžeme vnímat také postavení zemí západního Balkánu. Rusko jim skrze partnerství a spolupráci nabízí možnost výběru mezi „západem“ a „východem“.

Pozornost je věnována zejména Republice Srbské, která je součástí komplikovaného správního systému Bosny a Hercegoviny (BaH). Republika Srbská (Rs) je jednou ze dvou entit, které vznikly vnitřním rozdělením bosenského území na základě tzv. Daytonské smlouvy z roku 1995. Všeobecná rámcová dohoda o míru v Bosně a Hercegovině (*General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina*)

ukončila Bosenskou válku (1992-1995) a rozdělila území BiH na dvě poměrně autonomní entity – Federaci Bosny a Hercegoviny, která tvoří 51 % bosenského teritoria a Republiku Srbskou se zbývajícím 49 %. Toto uspořádání bylo vynuceno mezinárodním společenstvím na základě jednání všech zúčastněných stran a původně mělo být dočasným řešením (OSCE 1995).

4. 1 Geopolitický význam regionu

Západní Balkán, a zvláště BaH a Srbsko bylo vždy důležitou křižovatkou a pomyslnou dělicí linií mezi východem a západem. Bosna a její výhodná geostrategická poloha byla v průběhu historie příčinou intervencí ze strany světových mocností, což dokládá také fakt, že do roku 1999 proběhly tři intervence, které významným způsobem ovlivnily vývoj v BaH. Mischa Glenny argumentuje, že každá intervence způsobila zpomalení přirozeného rozvoje státu a společnosti. Proti tomuto názoru stojí „západní“ pohled, který naopak tvrdí, že zaostalost a války v regionu jsou způsobeny inherentně násilnou a iracionální povahou balkánských států, která má za následek občanské a etno-nacionalistické konflikty v regionu (Glenny 2012: 661). V současnosti se region západního Balkánu ocitl na hranici dvou pohledů na budoucí mezinárodní uspořádání. Na jedné straně stojící RF a na druhé EU a NATO.

Přestože pro ruskou zahraniční politiku jsou stále nejdůležitější oblastí projekce vlivu státy tzv. blízkého zahraničí¹⁰ (státy SNS), region západního Balkánu je stěžejním prostorem, kde se odehrává bitva o „mysl a srdce“ veřejnosti, bitva idejí mezi Ruskem a Západem. Podle Marty Szpala pomohly ruské iniciativy kulturní diplomacie a nástroje měkké moci přesvědčit velkou část společnosti v Srbsku a srbských komunitách na Balkáně, že Rusko jedná v jejich zájmu (Szpala 2014). Veřejná diplomacie tak pomocí propagace ruských zájmů na Balkáně působí na veřejnost a pomáhá vyvíjet tlak na EU.

RF se tedy pokouší ovlivňovat průběh vnitropolitických procesů a událostí s cílem dosáhnout širších geopolitických cílů. Ruský vliv lze pozorovat zejména v entitě Bosny a Hercegoviny – Republice Srbské, která má historicky velmi úzké kulturní vazby s Ruskem a se Srbskem. Podle Šaranoviće: *"... Rusko hraje hru slovanské identity."* (Šaranović 2015: 24)

¹⁰ Pro Moskvu představuje sféra vlivu ve státech SNS historickou a geopolitickou kontinuitu se státy tzv. „blízkého zahraničí“. V současné době se tento termín v oficiálních dokumentech již nepoužívá, přesto v polovině 90. let byl důležitým strategickým prvkem v ruské zahraniční politice. Termín se dříve používal pro označení sousedních států RF, které se z geopolitického hlediska kryjí s hranicemi bývalého SSSR (Litera 1994: 65).

Ruská státní moc účinně využívá prostředky veřejné diplomacie a měkké moci k ovlivňování politiků a širší veřejnosti v zemích, které jsou považovány za strategicky důležité. Rusko využívá rozsáhlou mediální kampaň k ovlivňování veřejného diskurzu, zejména v otázkách integrace států západního Balkánu do EU a NATO. Kulturní politika a diplomacie je cíleně zaměřena nejintenzivněji na země, které veřejně deklarovaly svůj záměr připojit se k euroatlantickým strukturám. Rusko je v tomto případě velmi pragmatické, neboť si uvědomuje, že zejména ekonomicky nemůže konkurovat EU, která na základě podmíněnosti může garantovat finanční pomoc pro své nové členy. Na druhou stranu Rusko poskytuje to, co EU nemůže – iluzi volby pro země, které se nechtějí jednoduše podřídit jednostrannému diktátu ze strany EU.

„Pokud někdo očekává, že Rusko podpoří vstup Bosny a Hercegoviny do vojenského paktu NATO, pak skutečně neví nic o mezinárodních vztazích, jisté však je, že Rusko velmi dobře rozumí situaci v Bosně a Hercegovině, stejně tak i v Republice Srbské.“ (Vukadinović 2010: 22 citován v Šaranović 2015: 25)

Na základě oficiálních dokumentů (doplnit) je zřejmé, že strategickým cílem BaH a Srbska je vstup do EU a NATO. To však neznamená, že nemohou těžit z přátelských vztahů s Ruskem. Ve skutečnosti je tato situace prospěšná pro obě strany. Spolupráce Ruska-Srbsko-Rs a úzké vazby, jakož i příležitostné vyjádření ruské podpory v médiích, vysílají jasnou zprávu voličům doma i veřejnému mínění v EU. Adis Šaranović komentuje tuto rozpolcenost zahraniční politiky takto: *“... při určování síly euroatlantické cesty nikdo a nic nemůže vydírat Srby, protože si mohou vybrat. Evropa má alternativu, která může být v některých okamžicích pro srbské politiky atraktivnější než byrokratická integrace EU.”* (Šaranović 2015: 29)

Jasmin Mujanović se v článku pro *Foreign Policy* vyjádřil, že nejnovějším cílem Ruska je BaH, skrze kontakt s prezidentem Rs Miloradem Dodikem a předsedou Předsednictví BaH za Chorvatsko Draganem Čovićem. Rovněž se vyjádřil ke geopolitickému významu BaH: *„Je v tom jistá dávka ironie, v tom smyslu, že BaH není ani největším, ani nejsilnějším dokonce ani nejbohatším státem v regionu, jednoduše má tuto pozici.“* (Mujanović 2017 citován v Jovičević 2017)

Celá řada analytiků se na druhou stranu domnívá, že Srbsko je klíčovým hráčem v regionu. Mujanović však argumentuje, že v celé řadě případů z minulosti (rozpad Jugoslávie, balkánské války v 90. letech) to byla právě Bosna, kde se EU a NATO angažovalo nejvíce. Pokud by tedy Rusko či jakákoli jiná země měla zájem na destabilizaci regionu, primárním cílem jeho aktivit by měla být BaH a nikoli Srbsko (Tamtéž).

V práci argumentují, že BaH je klíčová pro stabilitu celého regionu z několika důvodů. Jedná se o zemi, kde se střetávají zájmy všech tří tzv. konstitučních národů. Srbů, Chorvatů a Bosňáků¹¹, BaH má proto přímý vliv na dění v Srbsku a Chorvatsku. Historické vztahy těchto států a komplikovaný institucionální systém rovněž podporují vzájemnou provázanost a podmíněnost vztahů.

Přestože v zemích západního Balkánu proběhly demokratizační procesy, včetně vstupu Chorvatska do EU v roce 2013 a podpisu asociačních smluv v případě BaH a Srbska, politická kultura v těchto zemích zůstává ve své podstatě nedemokratická a autoritářská. Putin si je této situace vědom a bude se ji snažit využít ve svůj prospěch. Ruská kulturní diplomacie tuto skutečnost odráží a Mujanović konstatuje: „*Kdekoli mohou přilévat olej do ohně, udělají to velmi levně a efektivně*“ pomocí prostředků veřejné diplomacie (Mujanović 2017 citován v Jovičević 2017).

RF má v regionu specifické cíle v každé zemi, ale hlavní obecně platné cíle ruské zahraniční politiky na území západního Balkánu jsou:

- Destabilizace regionu;
- zastavení demokratizace;
- de-legitimizace konceptu nenásilné změny režimu;
- de-legitimizace EU a evropského integračního procesu;
- relativizace a zastavení procesu přechodného soudnictví;
- zastavení procesů normalizace vztahů Srbska s Kosovem;
- démonizace procesu spolupráce či členství v NATO.

Tyto cíle jsou poté implementovány v rámci měkkých nástrojů zahraniční politiky RF. Státy západního Balkánu rády a dobrovolně přijímají možnost alternativy k EU, kterou Rusko nabízí, což navíc „...legitimizuje neustálé posilování autokracie v Rusku a delegitimizuje vnitřní a vnější zdroje prodemokratické reakce občanů proti autokracii, korupci, sebezolaci atd.“ (CEAS 2016)

4. 2 Právní a politický rámec vztahů, politická situace. Entita Republika Srbská a Srbsko

Vztahy mezi Srbskem a entitou Rs jsou komplikované a v mnoha případech přesahují tradiční model bilaterálních vztahů mezi dvěma suverénními zeměmi. Hlavní

¹¹ Výraz „Bosňáci“ se používá pro označení muslimského obyvatelstva převážně na území BiH a Sandžaku (jihovýchodní hranice BiH s Albánií a Kosovem, část území Srbska a Černé hory). Označení „Bosňané“ je širším pojmem označujícím obyvatele BiH, bez ohledu na jejich etnický původ.

dokument, který spojuje obě země, je Daytonská rámcová dohoda, která má jak právní, tak politické důsledky pro vzájemné vztahy.

Bilaterální vztahy mezi oběma zeměmi byly ustanoveny v prosinci roku 2000, kdy BaH a Srbsko podepsaly sérii dohod týkajících se zejména technických otázek vzájemné spolupráce. V roce 2001 byla dále založena Mezistátní kooperační rada, jako platforma pro debatu o nevyřešených otázkách, která byla složena ze členů předsednictví BaH a prezidenta Srbska (dříve SR Jugoslávie). Koordinační rada ovšem nesplnila svůj účel, vzhledem k tomu, že jednání na úrovni prezidentů obou zemí se v rámci této platformy neuskutečnilo (FPI BH 2013: 2).

Na druhou stranu, intenzivní spolupráce je udržována mezi Srbskem a Republikou Srbskou, a to na základě dokumentu z roku 1997 *“Dohoda o zvláštních a paralelních vztazích mezi Srbskem a Republikou Srbskou”*, který byl revidován v letech 2001, 2006 a 2011. Prezident Dačić se v roce 2012 vyjádřil, že *„vláda se v rámci Dohody o zvláštních vztazích bude snažit zajistit plné dodržování Daytonské mírové dohody a rozvinout nejsilnější politické, ekonomické a kulturní vztahy a spolupráci s Republikou srbskou.”* (Tamtéž)

Na základě Dohody má Republika srbská mezinárodní právní subjektivitu, která je realizována na dvou úrovních. Na úrovni entity může Rs uzavírat dohody o zvláštních paralelních vztazích a mezinárodní smlouvy, a to za souhlasu Parlamentního shromáždění BaH. Národní shromáždění Rs může rovněž v případě ohrožení zájmů, změnit rozhodnutí předsednictví BaH. Na úrovni státu, má Rs v rámci klauzule o ochraně životně důležitých zájmů pravomoc zvrátit rozhodnutí Parlamentního shromáždění BaH a Rady ministrů BaH (Savić 2011).

Zahraniční politika Srbska vzhledem k BaH je realizována jak v regionálním, tak globálním kontextu. Národním zájmem Srbska je především zachování pozice Rs a jejich kompetencí v rámci Daytonské smlouvy a podpora větší role Srbů v politice BaH. Jakožto garant Daytonské smlouvy se Srbsko staví do role garanta míru a stability na Balkáně a zasazuje se o udržení stávajícího institucionálního nastavení ze Smlouvy vyplývající. Srbsko využívá status Rs a její případnou nezávislost na BaH jako nástroj vyvíjení tlaku na Albánii a nezávislosti Kosova. Ministr zahraničních věcí Ivica Dačić (dříve předseda vlády za Socialistickou stranu Srbska, SPS) se vyjádřil, že: *„Pokud dojde k jednostrannému vyhlášení nezávislosti Kosova, tedy mimo Radu bezpečnosti OSN, Srbsko jasně říká, že uzná nezávislost Republiky srbské.”* (FPI BH 2013: 2)

Bilaterální vztahy mezi Srbskem a BaH zahrnují několik klíčových prvků, které jsou rovněž zdrojem konfliktu a překážkou vzájemné spolupráce. Jedná se zejména o: etnické zájmy, ukončení válečného konfliktu v roce 1995 a závazky vyplývající z uzavření míru (zejména Daytonská dohoda); regionální multilaterální iniciativy; integrace do EU a NATO; celková ekonomická situace a vzájemné vztahy (FPI BH 2013: 6).

Ústavní rámec vztahů má dopad také na zahraniční politiku: *“Republika Srbská prostřednictvím svého ústavního statusu ve státě Bosna a Hercegovina a tzv. zvláštních a paralelních vztahů se Srbskou republikou upřednostňuje a podporuje posílení vztahů s Ruskem. Podtržení významu prohlubování rusko-srbských vztahů je zvláště viditelné v nedávné minulosti, kdy region západního Balkánu prochází vážnou hospodářskou a politickou krizí.”* (Šaranović 2015: 23)

Kromě oficiálních vztahů mezi Srbskem na úrovni státu (BaH) a entity (Rs), které jsou garantovány ústavou obou zemí, jsou pro diplomatické kontakty stěžejní také neformální vztahy mezi jednotlivými politiky a představiteli politických stran. Prezident Rs Milorad Dodik a jeho srbský protějšek Tomislav Nikolić se málokdy snažili zastírat, že jsou velmi dobře obeznámeni se stanoviskem ruské zahraniční politiky ohledně vstupu států západního Balkánu do euro-atlantických struktur.

“Dodikovy politické názory, zejména pokud jde o evropskou integraci a mezinárodní vztahy, jsou velmi blízké srbskému prezidentovi, a tedy i Rusku. Prezident Republika Srpské a vůdce nejsilnější politické strany Aliance nezávislých sociálních demokratů (SNSD) několikrát upozornil na důležitost vztahů s Ruskou federací, které jsou alternativou vůči EU.” (Šaranović 2015: 23)

Strana Aliance nezávislých sociálních demokratů (SNSD) BaH tvoří vnitřní kruh kontaktů, které jsou navázány přímo na Moskvu. 15. Kongresu strany Jednotné Rusko v roce 2016 se účastnili představitelé Srbska, Černé Hory, Makedonie a BaH a zde také podepsali deklaraci o neutralitě a nesouhlas s rozšiřováním NATO. Vnější kruh spolupracovníků tvoří řada mainstreamových politiků, jejichž pozice není tak radikální, spíše jsou názorově někde ve středu. Oficiálně deklarují jak snahu o integraci do EU a NATO, tak spolupráci s Moskvou.

4. 3 Cíle ruské zahraniční politiky v Srbsku a Republice srbské

Ze série analýz srbského think-tanku *The Center for Euro-Atlantic Studies* (CEAS) vyplývá, že Srbsko prochází procesem tzv. putinizace, který byl zahájen a následně umocněn ruskou anexí Krymu a válkou na východě Ukrajiny. Tento proces je podle CEAS viditelný také v dalších balkánských zemích, zvláště v Makedonii a Černé Hoře. BaH a Kosovo představují speciální případ, jelikož aktivity ruské zahraniční politiky jsou lokalizovány především v entitě Republiky Srbské, resp. v severním Kosovu (CEAS 2016: 29).

Termín “putinizace” byl poprvé použit v roce 2010 v *The New York Times*. V původním slova smyslu znamená transformaci demokratické vlády na stát s jednou dominantní stranou. Bývalý velvyslanec BaH v Turecku Hajrudin Somun poznamenává, že proces putinizace se týká celé Evropy, ale zejména bývalých komunistických zemí v její jihovýchodní části. Podle Somuna můžeme proces putinizace definovat jako: “*vláda(u) elit, které se obohatily v průběhu pohřbívání a privatizace komunistických ekonomik, základ nestálého systému a bezpráví, které charakterizovaly přechod k ‘divokému’ neoliberalismu.*” (Somun 2014) Území západního Balkánu si s sebou nese historickou zátěž a křivdy, které mají reálný dopad na vývoj a fungování státu, občanské společnosti i na diplomatické vztahy.

Konkrétně v případě Srbska je proces putinizace spojován s několika fenomény: erozí demokracie, která byla postupně budována v období do roku 2012; posílením autokratické vlády dvojice politiků Alexandra Vučića a Tomislava Nikoliće; oslabení institucí a rozhodovacích procesů; narušení konceptu rozdělení moci, právního státu a ochrany lidských práv; delegitimizace a kriminalizace oponentů; partizace státu včetně soudních a bezpečnostních systémů, veřejného majetku a společností; eroze sekularismu; nelegitimní vliv na média; posílení úlohy politických stran jako úřadů pro zaměstnanost; a podkopávání koncepce evropské integrace (CEAS 2016: 30).

“Oficiální vláda v Bělehradu v současnosti otevřeněji ukazuje svou pravou tvář, která je stále zřetelněji prokremelská. V oblasti zahraniční politiky se vrátila rétorika -ano Evropské unii, ale pouze s adekvátně vyváženou politikou vůči Rusku”. (Tamtéž)

Putinizace ovšem nemusí znamenat jen přímě vměšování Kremlu, mnoho z těchto procesů je implementováno z vnitřních struktur státu. “*Putinizace je širší než koncept ruské měkké síly, protože zahrnuje také vlivy tvrdé moci a autochtonních politických trendů*

v Srbsku. *Bohužel jsou takové (trendy), že mají sílu přilákat srbskou veřejnost, i přes korupci a nedemokratický efekt, který s sebou přináší.*“ (CEAS 2016: 30)

Podle Marty Szpala je ruský vliv nejsilnější v Rs, kde jej dále podporuje prezident Rs Milorad Dodik. Ruská podpora srbské elitě v Bosně a Hercegovině blokuje reformy neefektivního politického systému a správy, které negativně ovlivňují vztahy mezi jednotlivými státy – Srby, Bosňáky a Chorvaty – v Bosně a Hercegovině (Szpala 2014).

Ředitel Institutu pro strategický výzkum a prognózy na ruské Univerzitě přátelství (Ruská univerzita družby národů v Moskvě, RUDN) politolog Georgiy Filimonov tvrdí, že možnosti využití měkké síly na Balkáně jsou slibné. Filimonov ovšem dodává: *“Bohužel pro nás jsou v regionu dveře zavřené, v regionu, který byl svého času pro Rusko prioritou, ale z různých důvodů ztratil svůj původní charakter.”* (Туришева 2015) Tuto změnu přičítá především anglosaskému vlivu, který pro Rusko “zavřel dveře” do regionu.

RF a její představitelé si velmi dobře uvědomují, že pokud nechtějí do regionu investovat finanční, či vojenské prostředky, budou se muset spolehnout na prostředky měkké diplomacie, a zaměřit se tak na rozšiřování komunikačních sítí, práci s mladými lidmi a zlepšování kontaktů s novináři a médii.

4. 4 Kulturní diplomacie. Prostředky a instituce

Jaké jsou tedy hlavní nástroje ruské kulturní politiky v regionu západního Balkánu? Aktivity ruské kulturní diplomacie na Balkáně se v současnosti rozvíjejí na základě bilaterálních, multilaterálních i regionálních vztahů. Oficiální dokumenty reflektují využití kulturní diplomacie na území Západního Balkánu, jakožto jednu z priorit v oblasti kulturní politiky. V roce 1995 byla podepsána Dohoda o spolupráci v oblasti kultury, vzdělávání, vědy a sportu mezi RF a Srbskem a později revidována v roce 2012¹² (Ministarstvo kulture 1995, 2012).

V roce 2014 byla podepsána Dohoda na programu spolupráce v oblasti kultury, vědy a vzdělávání mezi Radou ministrů Bosny a Hercegoviny a vládou Ruské federace (Federalno ministarstvo kulture i sporta 2014).

RF podporuje celou řadu regionálních kulturních projektů a iniciativ. Centrum pro euroatlantické studie mapuje přes 100 organizací srbsko-ruské spolupráce, jejichž počet i nadále vzrůstá. *„Spolu s politickými stranami a sdělovacími prostředky se jedná o*

¹² Program spolupráce v oblasti kultury, vzdělávání, vědy, sportu a mládeže mezi vládou Republiky Srbské a vládou Ruské federace na období 2012-2015 (Ministarstvo kulture 1995, 2012).

občanská sdružení, hnutí, studentské organizace, internetové portály, pobočky ruských organizací v Srbsku a ruské nadace.“ (Komarčević, Martinović 2016)

Ruské aktivity kulturní diplomacie jsou rovněž založeny na síti neformálních vztahů a vazeb mezi jednotlivci a společnostmi, převážně s regionálními a místními elitami. Dlouhodobě špatná ekonomická situace a problémy s demokratizací s sebou přináší negativní fenomény včetně klientelismu, korupce a nedemokratických prvků vládnutí. Řada politických stran a hnutí je přímo či vzdáleně napojená na aktivity Moskvy. Putinova strana Unie Ruska udržuje blízké vztahy s řadou politických subjektů v regionu např. s Aliancí nezávislých sociálních demokratů, která je včele Rs.

Roli hrají především vztahy prominentních rádoby nezávislých ruských podnikatelů, kteří jsou v kontaktu s významnými subjekty v jihovýchodní Evropě (JVE). Tyto vlivné osobnosti mají moc ovlivnit veřejné mínění, a působit tak na politické strany, média a občanské skupiny. Prezident Rs Milorad Dodik je jedním z politiků, kteří udržují těsné vazby s Moskvou a jejími představiteli. Ruský vliv je výrazný také na úrovni občanské společnosti, neziskových organizací, nátlakových skupin a lobbistů. Podle Centra pro euro-atlantická studie se v Srbsku nachází kolem dvaceti proruských společností, přičemž některé z nich jsou přímo navázané na Moskvu. Hnutí *Naši* založené Putinovým spolupracovníkem a hlavním *spin doctorem* Vladislavem Surkovem má svou pobočku také v Srbsku, kde spolupracuje s místními konzervativními a nacionalistickými skupinami např. Dveri nebo Hnutí 1389 (Bechev 2017: 232–233).

Rusko nezanedbává ani kulturní a jazykovou spolupráci s Republikou srbskou, například prostřednictvím ruského kulturního centra v Banja Luce, stejně jako mediální přítomnost v kabelovém vysílání Balkánu nebo výměnné programy a stipendia na univerzity v Rusku (Šaranović 2015: 26).

Hlavním úspěchem ruské měkké moci není pouze přímý dopad na politické události jako volby, rozhodnutí v oblasti energetické a bezpečnostní politiky atd., ale především schopnost ovlivňovat politický diskurz a formovat veřejnou diskuzi.

Rusko se na jedné straně snaží o budování pozitivního obrazu své země, a na druhé straně o diskreditaci USA a EU. *“Balkán se osvědčil jako úrodná půda pro růst protizápadních narativů.”* (Bechev 2017: 237)

Protievropské narativy zahrnují seznam neúspěchů EU na Balkáně, nedodržených příslibů ekonomické a finanční pomoci, prezentace multikulturní budoucnosti jihovýchodní Evropy, včetně podpory práv LGBT komunity. Rusko se na druhou stranu snaží nabídnout ekonomické možnosti, tradiční hodnoty, a je tak alternativou k

byrokratickému diktátu EU. Rusko pro propagaci těchto názorů využívá rozsáhlou síť mediálních platforem, které myšlenky šíří zejména mezi cílovým publikem – nacionalisty se zálibou v konspiračních teoriích.

Rusko si je velmi dobře vědomo nových trendů v oblasti veřejné diplomacie a dokáže na ně adekvátně reagovat. Jak naznačuje název článku Ivya Martinović a Dušana Komarčevića z balkánské sekce RFE-RL: „*Ruská měkká moc: model západní, transparentnost východní.*“ (Komarčević, Martinović 2016)

4. 4. 1 Ruská centra vědy a kultury v Bělehradě a v Banja Luce

Bilaterální spolupráce mezi RF, Srbskem a Rs je realizována na základě fungování Ruského centra vědy a kultury (RCVK), které je součástí Rossotrudnichesstva. Toto centrum primárně slouží k podpoře aktivit v oblasti vzdělávání, umění, obchodu, sportu a vědy. Jedno z nejstarších center se nachází v srbském Bělehradě a nese název Ruský dům. Centrum bylo založeno již v roce 1933 a podíleli se na něm především ruští krajané, kteří se usídlili v tehdejší Království Srbů po vypuknutí říjnové revoluce v roce 1917. (Руски дом у Београду 2017) V roce 2012 bylo otevřeno první ruské centrum v BiH na místě Národní a univerzitní knihovny v Banja Luce (Rs).

4. 4. 2 Prostředky masové mediální komunikace

"Hlavními nástroji ruské informační politiky jsou televizní síť a internetový portál RT (dříve Rusko Dnes) a online zpravodajství a rozhlasová služba Sputnik Srbija." (Wiśniewski 2016)

Rusko dokázalo vytvořit rozsáhlou informační a komunikační síť na území západního Balkánu, především v Srbsku a Rs. Ruskem sponzorovaná média (on-line i tisk) však mají dosah na území celé bývalé Jugoslávie. V roce 2014 zahájila ruská zpravodajská agentura *Russia Today* vysílání platformy *Sputnik News* v srbském jazyce, včetně digitální rozhlasové stanice. Nový rozhlasový program zahrnuje mezinárodní politiku, podnikání, kulturu a sport (BIRN 2015).

Jako ředitel srbské sekce RT vysílající z Bělehradu se měl představit prominentní srbský režisér bosenského původu Emir Kusturica, který se nikdy netajil sympatiemi k Rusku a zejména prezidentu Putinovi. V roce 2015 Kusturica dokonce získal Řád přátelství za propagaci a posílení spolupráce mezi ruskými a srbskými občany za popularizaci ruské kultury a jazyka v zahraničí. Pro RT se Kusturica vyjádřil, že Rusko a Srbsko toho mají mnoho společného, zejména v oblasti kultury a způsobu vnímání světa, které je

diametrálně odlišné od vnímání západního. *"Srbsko a Rusko ... jsou mnohem více založeny na principu kolektivního podvědomí, kvality života a způsobu, jakým vidíme historii a budoucnost."* (RT World News 2017)

V regionu západního Balkánu existuje celá řada mediálních projektů, které jsou financovány přímo z Moskvy. Mezi portály, které propagují ruský světový názor a používají ruskou rétoriku, patří např. on-line portál *Geopolitika*, *Vostok*, *News Front*, *Ruski ekspres*, a *Gazeta*. V některých případech je ruská propaganda "doplněna" srbským nacionalistickým a ultra-nacionalistickým obsahem. Dále fungují lokální mediální projekty, které jsou zcela otevřeně pro-ruské. Patří mezi ně *Pravda*, *Pečat*, *Srbin.INFO*, rádio *Snaga Naroda* makedonský portál *Infomax*, nebo bosenská *Oslobodjenje* (European Parliament 2016).

V rozhovoru pro internetový server *Russia Beyond* se vyjádřila Jelena Ponomareva, která zcela otevřeně nastiňuje taktiku, kterou by mělo Rusko v regionu přijmout. *"Dá se říci, že jsme přišli o Slovinsko, Chorvatsko a muslimskou část Bosny, ale ne vše je ještě ztraceno."* Ponomareva tvrdí, že ruská strategie v regionu by se měla zaměřit především na informační kampaň v Srbsku, Makedonii a Republice srbské, prostřednictvím ruských i zahraničních médií. Podle jejího názoru jsou důležitými příjemci ruské informační kampaně především mladí lidé, kteří by měli mít přístup k „relevantním informacím“ (Туришева 2015).

Ruská informační kampaň přikládá velkou důležitost myšlence panslavismu a slovanské vzájemnosti. Přestože Balkán není součástí států „blízkého zahraničí“, kde Moskva stále hraje významnou roli jako post-imperiální velmoc, historicky ruská říše vždy měla zájem o kontrolu nad regionem a zachování "zvláštního vztahu" mezi slovanskými národy na Balkáně. Pro zájmy Ruska je tedy západní Balkán strategicky velmi důležitý, a proto je zde zaměřena informační kampaň, která má sloužit k diskreditaci stěžejních globálních a regionálních aktérů a propagaci ruských zájmů. Ruská propaganda velmi účelově působí na cílové publikum, což je v tomto případě srbsky mluvící slovansko-pravoslavná komunita.

Součástí ruské strategické komunikace je rovněž řada vládních agentur a nevládních, vládou však financovaných neziskových organizací sdružení, studentských skupin a hnutí a občanských sdružení.

4. 4. 3 Humanitární a kulturní aspekt měkké moci RF

Termín “humanitární” je v anglickém, francouzském a německém jazyce užíván ve významu “opatření proti porušování lidských práv, nebo v případě mimořádných událostí (zásobování potravinami, zdravotnickými službami, sanaci bitevních polí atd.).” (Zonova 2013). Ruská administrativa však pojem “humanitární spolupráce” vykládá dalšími způsoby, které zahrnují oblast kulturních, mezi-civilizačních vztahů, dialog a diskusi mezi občanskými společnostmi a vztahy s krajaný v zahraničí.

V rámci aktivit *Rossotrudnichestva* RF posiluje humanitární spolupráci zejména při integraci zemí SNS. Humanitární spolupráce zahrnuje rovněž pomoc státům a mezinárodnímu společenství v boji proti organizovanému zločinu, pašování drog, terorismu a jeho financování, kyberzločinu a řešení otázek migrace. V rámci *Rossotrudnichestva* byl vybudován Akční plán pro mezinárodní humanitární spolupráci a pomoc ruské vědě a kultuře. Plán se zabývá bilaterálními iniciativami realizovanými prostřednictvím ruských středisek vědy a kultury zřízenými v zahraničí. (Tamtéž)

Pro Rusko má termín “humanitární” také bezpečnostní aspekt. V této oblasti udržuje Rusko a Srbsko blízký kontakt. Regionální humanitární centrum v srbském městě Niš bylo otevřeno v roce 2011 za účasti tehdejšího srbského vicepremiéra a ministra vnitra Ivici Dačiće a ruského ministra pro mimořádné situace Sergeje Šojgu. Podle oficiálního stanoviska ministra Šojgu by se centrum mělo zaměřit “...na boj s lesními požáry, pomoc při odstraňování následků záplav, zemětřesení či jiných přírodních katastrof a na školení odborníků.” (EurActiv.cz). A dále také asistovat při odstraňování následků pohrom a přírodních katastrof, jako tomu bylo v květnu 2014 při záplavách v Srbsku, Republice Srbské a Chorvatsku.

Centrum je předmětem kontroverze již od počátku fungování v roce 2012, jelikož v médiích se objevily spekulace, že primárním cílem centra není pouze poskytování humanitární pomoci, ale vybudování ruské vojenské základny. Spekulace navíc podpírá několik faktů. Srbské město Niš se nachází ve strategické poloze 100 km od hranic s Kosovem a blízko hranic Bulharska, člena NATO. Ruské ministerstvo obrany, které se podílí na financování Centra, má polovojenskou strukturu, a navíc ministr obrany Šojgu nastoupil do funkce rok poté, co byla podepsána dohoda o vybudování centra. (Tamtéž)

4. 4. 5 Aktivity Ruské pravoslavné církve

Národní koncepce bezpečnosti z roku 2000 zmiňuje “spirituální obnovu” jako součást bezpečnostní strategie Ruska, spolu s tradiční pravoslavnou vírou a

konzervativními hodnotami. Jako součást vládní politiky vzdělání obyvatelstva je zmiňována *“ochrana kulturního, duchovního a morálního odkazu”* Ruska (Blitt 2011: 368).

Spiritualita a víra, zejména ta pravoslavná je v ruském pojetí vnímána v širším kontextu kultury, jakožto součásti vládní politiky. Ministr zahraničních věcí RF Sergej Lavrov se vyjádřil, že MZV RF: *“udržuje nejbližší vztahy s ruskou pravoslavnou církví, církví, do které patří většina Rusů. Naše spolupráce je jednou z dlouholetých tradic domácí diplomacie. Vážíme si vlivu, který má ortodoxie na formování naší státnosti, kultury a vědomí ruské multietnické společnosti. Oceňujeme také roli, kterou hraje ruská pravoslavná církev v životě dnešního Ruska, jako jedna ze stabilizačních sil v ruské společnosti.”* (Lavrov citován v Blitt 2011: 375)

Další rozměr a důležitost pravoslavné církve vyjádřil Patriarcha Kirill¹³, který tvrdí, že: *“Naše farnosti [v jiných zemích] plní kulturní poslání. Jsou důležitou vazbou mezi lidmi žijícími daleko od své rodné země a mateřskou zemí”* a stejně tak slouží jako *“další most ke sjednocení”* Ruska s jinými národy (Patriarcha Kirill citován v Blitt 2011: 415).

Ruskou pravoslavnou církev (RPC) můžeme rovněž považovat za součást sady nástrojů ruské kulturní diplomacie, což dokládá také dohoda¹⁴, která byla podepsána mezi fondem Ruský svět a RPC v roce 2010. Fond Ruský svět je tak pouze *“zastupujícím orgánem, který nepředstavuje nic jiného než splnutí ortodoxních a státních institucí a je perfektním ztělesněním toho, jak ruská zahraniční politika naprosto nerespektuje ústavní požadavky na sekularismus a náboženskou rovnost.”* (Blitt 2011: 8)

Důraz na pravoslavnou komunitu nezahrnuje pouze aspekty víry, ale také kultury, společné historie a ruského jazyka. V březnu roku 2016, obdržel srbský prezident Tomislav Nikolić cenu od moskevského patriarchy Kirilla za *“celoživotní úsilí a podporu předností pravoslaví a přátelství a bratrství s Ruskem.”* (Bechev 2017: 230). Jednota ortodoxních křesťanských národů (IFUOCN) v čele s patriarchou Kirillem každoročně udílí ceny pro hlavy států, vlády, parlamenty, představitele ortodoxních církví a významné veřejné činitele, kteří přispěli k posílení ekonomických a politických vazeb mezi státy, které jsou součástí východokřesťanské tradice.

Jedním ze společných projektů MZV RF a RPC jsou např. Dny ruské duchovní kultury, které se konají po celém světě, včetně Srbska. Jedná se o sérii jednání, výstav,

¹³ Jeho Svatost Kirill Patriarcha moskevský a celého Ruska.

¹⁴ Dohoda o spolupráci mezi RPC a fondem Ruský svět (*Agreement for Cooperation between the Russian Orthodox Church and the Russkiy Mir Fund*) byla podepsána v listopadu 2009 jeho svátostí patriarchou moskevským a celého Ruska Kirillema výkonným ředitelem V. A. Nikonovem (Sputnik News 2009).

filmových projekcí a koncertů, které, jak poznamenal Lavrov, pomáhají seznámit širokou veřejnost v zahraničí s ruskou duchovní kulturou (Lavrov citován v Bechev 2017: 390-391).

V hlavním městě Republiky Srbské Banka Luka by v červenci 2018 měla začít výstavba pravoslavného chrámů a duchovního centra, na kterém se finančně i projektově podílí RPC. Prezident Rs Dodik se vyjádřil, že chrám nebude sloužit pouze náboženským účelům, ale budou se zde konat nejrůznější duchovní i kulturní akce prezentující ruskou kulturu. (Banjaluka.com 2017) Dalším rusko-srbským projektem je např. přestavba pravoslavné katedrály sv. Sávy v Bělehradě, kterou mimo jiné financuje ruský ropný koncern *Gazprom* (European Parliament 2016).

Kromě společných projektů jsou velmi časté návštěvy mezi politickými a náboženskými představiteli RF, Rs a Srbska. V období mezi rokem 2012 a lednem 2016 se srbský Patriarcha Irinej setkal s ruským velvyslancem v Srbsku Alexandrem Čepurinem celkem devětkrát. Tyto návštěvy však představují pouze oficiální setkání, která jsou zveřejněna na stránkách Srbské pravoslavné církve. Dále se často setkávají představitelé RF a zástupci Rossotrudničestva, které spolu s Ministerstvem kultury koordinuje činnost ruské kulturní diplomacie. Úzká provázanost kulturních a náboženských aspektů v rusko-srbských vztazích dokládá např. návštěva Srbska patriarchou Kirillem v roce 2014. Nejvyšší náboženský představitel mimo jiné navštívil výstavu „Rusko a Srbsko: Historie duchovních vazeb od 14. do 19. století“ (ROC 2014).

4. 4. 6 Spolupráce v oblasti vědy a vzdělávání

Skupina studentů z Univerzity v Banja Luce založila studentskou organizaci Srbsko – ruské přátelství “Bratrství” (*Bratstvo*), která se snaží o vytvoření intenzivnější spolupráce mezi vzdělávacími a kulturními institucemi v Rusku a Srbsku. V jednom z rozhovorů se vyjádřil Aleksander Vesić, tiskový mluvčí organizace, který nastínil primární cíl organizace: *“Dnes se potýkáme s problémem, že pouze málo lidí zná ruský jazyk, historii a kulturu Ruska, jako i historii srbsko-ruských vztahů, cíle organizace jsou tedy primárně zaměřeny na řešení těchto problémů.”* (RTRS 2013)

Centrum Bratstvo by rovněž mělo usilovat o pořádání koncertů, divadelních představení, literárních večerů a projekcí, které by měly propojit mladé lidi z Banja Luky a Moskvy a rozšiřovat tak spolupráci v kulturní a vzdělávací sféře. Dále pak spolupracovat na obnově a zachování památek společného boje Rusů a Srbů. Do spolupráce je zapojena celá řada institucí, např.: Moskevská akademie slovanských studií, Společnost rusko-

srbského přátelství v Moskvě, Společnost srbsko-ruského přátelství v Bělehradě, Asociace bělorusko-srbského přátelství v Minsku, Všeruské Sociální hnutí "Kosovská fronta", Univerzita Banja Luka, Studentský parlament Banja Luka, Studentský svaz Rs, STB "Riznica", Ruské kulturní středisko "Ruský mír", Vzdělávací a vlastenecká organizace Stag Moskva, NUB RSi a mnoho dalších. Ve spolupráci s velvyslanectvím Ruska v BiH dále organizuje již potřetí administraci stipendií ruské vlády na všech úrovních vysokoškolského vzdělávání (RTRS 2013).

Aktivity Asociace studentů sovětských a ruských univerzit ze Srbska a Černé hory (*Asocijacija studenata sovjetskih i ruskih fakulteta iz SCH*) se zaměřují na tři hlavní oblasti spolupráce mezi Ruskem, Srbskem a Černou horou – oblast kultury, vzdělávání a podporu přátelských vztahů. Mezi hlavní aktivity organizace patří: prohlubování vztahů mezi Ruskem a Srbskem a Černou Horou, propagace kulturního dědictví, organizace vědeckých a vzdělávacích projektů spolupráce mezi vysokoškolskými institucemi na území Ruska, Srbska a Černé Hory, překlad literárních děl, popularizace studia mateřského jazyka státu na území zapojených zemí, vydávání knih a článků, překlady a publikování vědecké literatury (články, učebnice apod.), pořádání koncertů, projekcí, literárních večerů, filmové festivaly a další kulturní akce, vědecké konference a semináře, udělování ocenění a stipendií v oblasti kultury a vzdělávání, propojení kulturních institucí (knihoven, muzeí a univerzit) a kulturních institucí, zprostředkování nostrifikace diplomů, výměna studentů, pomoc při zápisu na fakultách Ruska, Srbska a Černé Hory, ochrana historických památek společného boje lidu Ruska, Srbska a Černé Hory, organizace setkání a pomoc válečným veteránům Ruska, Srbska a Černé Hory, spolupráce mezi asociacemi veteránů, podpora pravoslavné církve a pomoc klášterům na území Ruska, Srbska a Černé Hory, organizace sportovních akcí, publikační a reklamní a informační činnost (Ruski studenti 2017).

Podle oficiálních stránek, je Ruský institut strategických studií (RISS) významným vědecko-výzkumným a analytickým centrem založeným prezidentem RF Putinem. Podílí se především na přípravě analytických studií, odborných článků a strategických doporučení pro ruské státní instituce včetně úřadu prezidenta RF, Státní dumy a Rady ministrů (RISS 2017).

Podle srbského historika Milivoje Bešliina mělo otevření pobočky RISS v Bělehradu v roce 2013 zvláštní význam pro srbsko-ruské vztahy také vzhledem ke kontroverzním prohlášením nacionalistického charakteru jejich představitelů např. o vytvoření „nové srbské kolektivní identity“. „*Prostřednictvím veřejných prohlášení, představitelé RISI poskytují naději pro srbský nacionalismus, naději, že válka ještě*

neskončila, a že balkánské hranice ještě nejsou konečné, stejně tak i srbský nacionalismus, který byl ve válce poražen, má stále naději na odplatu.“ (Bešlin 2016 citován v Komarčević, Martinović 2016)

V současnosti není k dispozici více relevantních informací také vzhledem k tomu, že webové stránky bělehradské pobočky organizace nejsou k dispozici. Novinářům z RFE-RL se nepodařilo kontaktovat zástupce této pobočky, ovšem podle obchodního rejstříku je RISS Bělehrad registrována jako sdružení, jejímž cílem je poměrně vágně definovaná „*podpora vědeckého výzkumu ruského a srbského lidu a všechny další formy spolupráce.*“ (Tamtéž). Ředitel Institutu Leonid Rešetnjikov se také vyjádřil v souvislosti s bosensko-hercegovskou entitou Rs, které vyjádřil podporu při ochraně jejich práv a nezávislého rozvoje. Jelena Milić se v rozhovoru pro RFE-RL vyjádřila, že ačkoli Rusko disponuje legitimními nástroji měkké moci, organizace podporující a propagující ruské zájmy mají velmi často nejasnou strukturu, politiku donátorství a neexistující kontrolní mechanismy – audity a výběrová řízení při administraci projektů. A dále dodává: „*jejich webové stránky jsou bez jakýchkoli informací o tom kdo, a jak je financuje.*“ (Tamtéž)

Kromě zastupitelských úřadů, oficiálních ruských center a institucí pořádají kulturní a vzdělávací akce také menší místní organizace na území Rs.

Asociace občanů srbsko-ruské komunity Přísaha (*Zavet*), byla založena v roce 2013 jako organizace sblížující občany srbských a ruských měst (Bjelina, Petrohrad, Kozarska Dubica, BaH). Účelem organizace je podpora setkání vědců a umělců, vzájemná výměna pedagogů a propagace kulturních vztahů. Pod záštitou Ruského světa organizace rovněž nabízí kurzy ruského jazyka a snaží se seznamovat potenciální turisty z Ruska s možnostmi v regionu (Lukavica 2015).

Od roku 2013 lze sledovat významný nárůst zájmu o studium ruského jazyka¹⁵, zejména v entitě Rs. Motivace ke studiu není dána pouze zájmem o osobní rozvoj, ale především změnou ekonomické situace a přílivem ruského kapitálu a mimo jiné i investic do projektu plynovodu *South Stream*. Kurzů ruského jazyka se však účastní také mnoho profesionálů z řad lékařů, právníků, novinářů a inženýrů, kteří vidí ruské investory jako potenciální zaměstnavatele. Ředitel kulturního centra v Novém východním Sarajevu (*Kulturni centar istočno novo Sarajevo*) Nedeljko Zelenović to potvrzuje a tvrdí, že lidé se rusky neučí pouze z lásky k samotnému Rusku, ale k vůli stále rostoucím obchodním a

¹⁵ Údaje Ministerstva školství a kultury Rs z let 2012/2013 uvádí, že ruský jazyk studovalo 9 914 studentů v 65 základních školách (Nezavisne Novine 2013).

kulturním kontaktům mezi zeměmi. V rámci projektů kulturního centra jsou rovněž pořádány Dny ruské kultury (Nezavisne Novine 2013).

Projevy podpory ruského národa však nejsou omezeny pouze na entitu Rs, ale jsou zjevné také v izolovaných oblastech a městech Hercegoviny, kde převládá srbské obyvatelstvo. Například v městě Ljubinje se v červnu 2017 konala akce s názvem “Rusku s láskou Republika srbská” (*Rusiji s ljubavlju iz Republike Srpske*). Tato osvětová akce byla věnována ruskému lidu a prezidentovi Putinovi a zapojily se do ní i další organizace působící na území Rs. např. Srbskou společností pro vzdělání a kulturu *Prosvjeta* (Moja Hercegovina 2017).

4. 5 Hodnocení ruské kulturní diplomacie

Hodnocení strategie ruské kulturní diplomacie a měkké moci není jednoduché s ohledem na několik klíčových faktorů. Při analyzování nemůžeme aplikovat stejné přístupy jako v případě západních liberálních a demokratických států, vzhledem k specifickým cílům a povaze zahraniční politiky RF a samotnému politickému systému.

Součástí moderní kulturní diplomacie je také využití celé řady marketingových nástrojů jako komunikace s veřejností, propagace a vytváření pozitivního obrazu země s cílem působení na cílovou skupinu-veřejné mínění v zahraničí. Pokud se na stát a jeho image díváme jako na jakýkoli jiný produkt či službu, se kterou se dá obchodovat na globálním trhu, musíme si uvědomit, že hodnocení úspěchu či neúspěchu marketingové strategie nemůžeme měřit stejně. A tedy výkon státu v oblasti veřejné diplomacie a měkké moci obecně nemůžeme měřit stejně jako úspěšnost a výkon produktu či služby. Pro evaluaci úspěšnosti strategie státu však můžeme použít metody marketingu produktů a služeb.

„Propagace je prostředkem komunikace podniku s jeho cílovými trhy.” (Payne 1996: 156) V tomto případě můžeme definici marketingu služeb aplikovat na prostředí mezinárodních vztahů a upravit následovně: Propagace je prostředkem komunikace státu s cílovými subjekty (státy a veřejností) v zahraničí.

Při aplikaci těchto nástrojů v prostředí mezinárodních vztahů si však musíme být vědomi, že nikdy nebudeme schopni plně odhadnout a změřit výši “očekávaných příjmů”, které v tomto případě představuje naplnění cílů zahraniční politiky. Na rozdíl od trhu s produkty a službami zde nefunguje rovnice: výše vynaložených prostředků na propagaci státu povede ke zlepšení obrazu dané země v zahraničí.

Při evaluaci výkonu veřejné diplomacie pracujeme výhradně s abstraktními pojmy. Do procesu utváření pozitivního obrazu země a národní značky stejně jako do procesu artikulace cílů zahraniční politiky země vstupuje celá řada proměnných, které lze jen stěží kontrolovat. I v případech, kdy máme přesné informace o částkách, které stát vynakládá na projekty veřejné diplomacie, nemůžeme přesně kvantifikovat a změřit efekt, jaký mají. Na druhou stranu stejně jako v případě produktu či služby na trhu musí státy zvážit několik základních aspektů úspěšného marketingu a komunikační strategie. Klíčová je specifikace a identifikace skupiny. RF a její představitelé si uvědomují, že pro mnoho států, především těch západních, je image Ruska i nadále spojována s nedemokratickými principy vládnutí, autoritářským vedením, porušováním lidských práv a zaostalou ekonomikou. A priori negativní postoj vůči Rusku je dán mnoha faktory, především historickou zkušeností a ideou zaostalého autokratického Ruska, která přetrvává od dob Studené války. Na druhou stranu v některých zemích v balkánském regionu je image Ruska spojována s pozitivními atributy – obranou konzervativních, národních a tradičních hodnot, pravoslavnou církví a vládou pevné ruky. Cílovým “obecenstvem” v případě ruské komunikační strategie je tedy srbské, či rusky mluvící slovanské pravoslavné obyvatelstvo na Balkáně.

Dalším aspektem komunikační strategie je stanovení cílů propagace značky, v tomto případě propagace historie, kultury a jazyka státu, dále příprava sdělení (obsah struktura, styl, zdroj sdělení) a v neposlední řadě výběr vhodných komunikačních nástrojů. (Payne 1996: 157) V konkrétním případě Srbska a Rs se zdá, že jedním z mála kvantifikovatelných dopadů ruské kulturní diplomacie je míra, s jakou reaguje veřejnost v těchto zemích na integraci do euro-atlantických struktur.

Jak konstatují někteří analytici (Milić 2016), kulturní iniciativy a aktivity ruské veřejné diplomacie jsou v současnosti stále viditelnější. Podle analýzy amerického Gallupova ústavu z roku 2017 se obraz Ruska v USA celkově zlepšil, především mezi představiteli republikánské strany USA. Pozitivní názory na ruského prezidenta Putina mezi touto skupinou respondentů vzrostly z 13 % v roce 2015 na 22 % v roce 2017. Nemůžeme zde mluvit o trendu, který by byl univerzálně platný pro celou americkou společnost, je však zřejmé, že pro určitou skupinu je prezentace Ruska, jejich představitelů a hodnot přitažlivá.

Pro představu, jaký dopad mají aktivity ruské veřejné diplomacie v regionu západního Balkánu, může sloužit poslední výzkum Gallupova ústavu z roku 2016, kde na otázku: *“Obecně vzato platí, že členství v EU by bylo prospěšné, či by [danému státu] uškodilo?”* odpovídali obyvatelé šesti balkánských států: Kosova, Albánie, BaH,

Makedonie, Černé hory a Srbska. Právě v Srbsku se pouze 40 % obyvatel vyjádřilo, že vstup do EU by byl prospěšný (nejméně ze všech států účastnících se šetření), na rozdíl od BaH, Kosova a Albánie, kde obyvatelé vidí největší benefity ze členství¹⁶ (Ray, Esipova 2017).

Podle stejného průzkumu je u Srbů větší pravděpodobnost, že vyjádří souhlas s ruským vedením než jakákoli jiná národnost na Balkáně. *“V posledních dvou letech schválilo celkem 54 % Srbů ruské vedení, zatímco pouze 28 % vedení EU¹⁷. Mezi těmi, kteří schvalují současné vedení Ruska, je ve všech šesti zemích většina těch, kteří přesto vidí větší přínos ze vstupu do EU. Srbové však zůstávají nejvíce rozděleni.”* (Tamtéž)

Akademický výzkum a hodnocení výsledků veřejné diplomacie v rámci kulturní politiky vyžaduje jak kvalitativní, tak kvantitativní přístup. Tento analytický aparát však není běžný v praxi veřejné diplomacie. Katherine Brown z Rady pro zahraničí vztahy se ptá, jak můžeme měřit výkon a dopad veřejné diplomacie? Podle Brown by prostředky sociálně-vědního výzkumu měly být systematicky začleněny do analýzy dopadů veřejné diplomacie. Jako příklad uvádí americkou mediální agenturu *Broadcasting Board of Governors* (BBG), která pracuje s desítkami indikátorů, pomocí kterých analyzuje dopad vysílání a médií na veřejnost. Jejich data zahrnují analýzu digitálních platforem, velikost publika, veřejné průzkumy, kontrolní skupiny. Tento typ výzkumu je však ve své podstatě časově, personálně i finančně náročný, a není tedy běžnou součástí praxe veřejné diplomacie (Brown 2017).

Nejefektivnějším způsobem, jak přistupovat k analýze veřejné diplomacie a jejím výsledkům, je použití strategie, která se používá při marketingových kampaních. Marketingový model ABCDE (*audience, behaviour, content, delivery, evaluation*) tedy obecnost, chování, obsah, sdělení a hodnocení se používá při hodnocení výstupů a výsledků komunikačních a marketingových kampaních.

Úspěch země a její veřejné či kulturní diplomacie tedy spočívá v kapacitě měkké moci. Efektivní způsoby měření výkonu veřejné diplomacie v mezinárodních vztazích mohou pomoci s navázáním dlouhodobého kontaktu s publikem v zahraničí, a zajistit tak lepší porozumění mezi zeměmi mezinárodního společenství.

Kulturní diplomacie RF funguje na opačném základě než v případě západních demokratických států. Pokud západ investuje v rámci kulturní diplomacie do propagace liberálních a demokratických hodnot jako lidská práva, pak Rusko investuje do hodnot

¹⁶ Graf č. 2

tradičních a patriarchálních. Boris Varga, novinář a publicista, se vyjádřil, že v Srbsku panuje trend, který politickou moc koncentruje do rukou autoritářských a autokratických vůdců. Situace v Srbsku je alarmující vzhledem k rozsáhlé korupci, nesvobodnému systému médií a posunu směrem k modelu velmi podobnému Rusku – vládě dominantní strany v čele s populistickým a nacionalistickým vůdcem (Komarčević, Martinović 2016).

Otázkou je, čeho se Rusko snaží dosáhnout v rámci kulturně-diplomatických iniciativ, které jsou v posledních letech stále intenzivnější. Jarosław Wiśniewski z *London School of Economics* se pro *Washington Post* vyjádřil, že hlavní strategií Ruska na Balkáně je podpora anti-západních anti-evropských sentimentů s cílem odradit balkánské státy od vstupu do euroatlantických struktur. Rusko se samozřejmě vyhýbá potvrzení přímého vměšování do rozhodování států v otázkách integrace, jeho nepřímá strategie je však evidentní. Rusko polarizuje klíčové aktéry v cílových zemích a vytváří konfliktní atmosféru, která může negativně ovlivnit obraz EU a NATO a v dlouhodobém kontextu i vývoj v balkánském regionu (Wiśniewski 2016).

V roce 2018 bude Velká Británie hostit summit západního Balkánu, který bude zaměřen na bezpečnost v regionu. Vyjádření předsedy Evropské rady Donalda Tuska a dalších vedoucích představitelů EU potvrzují určité znepokojení nad negativním vlivem Ruska na státy v této oblasti a úsilí, které je vkládáno do destabilizaci regionu a zabránění vstupu států západního Balkánu do euroatlantických struktur. Tusk se vyjádřil, že: *"Napětí a rozdělení se dostaly z ruky částečně kvůli nezdravým vnějším vlivům, které po určitou dobu destabilizovaly několik zemí."* (RFE-RL 2017)

Vztahy mezi Ruskem a entitou Rs a Srbskem jsou komplikované, v zásadě však vycházejí z kulturní, náboženské, historické, ekonomické a do jisté míry i ideologické blízkosti. Existence takového "přátelství" mezi státy je obtížné dokázat, protože oficiální politika BaH stejně tak i Srbska je euroatlantická orientace, a proto důkaz ruského vlivu v regionu nemusí být na první pohled zřejmý.

Závěr

Diplomová práce „Kulturní diplomacie Ruské federace. Případ Srbské republiky a entity Republiky srbské v Bosně a Hercegovině“ se zabývá aktivitami ruské kulturní diplomacie v regionu západního Balkánu. Primárním cílem teoretické části byla definice klíčových pojmů – měkká moc, kulturní a veřejná diplomacie a *nation branding*. Pro tuto část práce byla stěžejní teorie amerického politologa Josepha Nye vycházející z konceptu měkké moci. Teorie vychází z předpokladu, že po konci Studené války došlo k významné proměně mezinárodního uspořádání a odklonu od ryze státocentrického přístupu v jeho zkoumání. Nové přístupy se objevily také v oblasti veřejné diplomacie, která je v práci definována v opozici k diplomacii tajné. Základní rozdíl spočívá v zapojení nestátních aktérů do procesu vytváření diplomacie. Státy jsou si velmi dobře vědomy současného trendu a některé se dokázaly velmi efektivně adaptovat na stále se měnící mezinárodní prostředí. Využití veřejné diplomacie při propagaci zahraničně-politických zájmů státu, zapojení veřejnosti do procesu vytváření image země, či propagace „značky“ státu pomocí sociálních médií a platform je v současnosti stále běžnější.

Práce je rozdělena do pěti kapitol. První kapitola se zabývá teoretickými východisky a definuje pojem veřejné diplomacie, měkké moci a příbuzných konceptů. Ve druhé kapitole se zabývá samotnou kulturní diplomacií, jejími prostředky, nástroji a cíli. Tato kapitola se rovněž snaží o konceptualizaci pojmu a o zařazení do širších souvislostí v rámci změn neustále se měnícího uspořádání mezinárodních vztahů. Třetí kapitola aplikuje teoretická východiska a soustředí se na klíčové aktéry, institucionální uspořádání a strukturu ruské kulturní diplomacie. Kapitola rovněž analyzuje jednotlivé nástroje ruské kulturní diplomacie a uvádí konkrétní příklady realizace kulturní politiky. Čtvrtá kapitola analyzuje ruskou kulturní diplomacii a její působení v Srbsku a Rs a charakterizuje činnost klíčových kulturních institucí a platform, které jsou důležité pro hodnocení kapacity a úspěšnosti ruské kulturní politiky ve zkoumaných zemích. Poslední, pátá kapitola kriticky hodnotí nástroje, instituce a kapacitu ruské kulturní diplomacie v Srbsku a Rs.

Cílem analytické části práce byla analýza kulturně-diplomatických nástrojů měkké moci RF a vyhodnocení kapacity ruské zahraniční politiky v cílové zemi, v tomto případě v Srbsku a Rs. Hlavním cílem práce bylo zodpovězení stanovených výzkumných otázek:

Jaké jsou kulturně-diplomatické vztahy mezi Srbskem, Republikou srbskou a Ruskou federací? Jaké prostředky měkké síly (veřejné a kulturní diplomacie) využívá RF k prosazení svých zahraničně-politických cílů na území západního Balkánu? Jaké prostředky

kulturní diplomacie využívá Ruská federace ve vztahu k Republice srbské? Jakým způsobem můžeme hodnotit strategii a kapacitu kulturně-diplomatických aktivit RF? Na základě těchto výzkumných otázek, prostřednictvím analýzy ruské zahraniční politiky a kulturně-diplomatických aktivit byla stanovena hypotéza diplomové práce:

Ruská federace využívá celou škálu nástrojů měkké moci pro prosazení svých zahraničně-politických cílů. V případě Rs a Srbska se při aplikaci nástrojů kulturní diplomacie snaží využít již existující politické, historické a kulturní vazby, na jejichž základě se snaží ovlivňovat především srbsky mluvící pravoslavné komunity v regionu západního Balkánu.

V práci docházím k závěru, že spolupráce RF, Srbska a Rs je založena na dlouhodobém zdůrazňování „bratrství“, slovanské vzájemnosti a pravoslavné víře. Konzervativní hodnoty, tradice a kulturní spolupráce tak tvoří základ vztahů. Rusko na jednu stranu usiluje o vytváření pozitivního obrazu země v zahraničí skrze prezentaci a propagaci kultury, jazyka, historie a idejí země. Na druhou stranu vytváří a podporuje negativní obraz EU a NATO skrze protievropský a protizápadní narativ. Ruská kulturní diplomacie je velmi efektivní, protože využívá rozsáhlou síť institucí, mediálních platforem a osobních vztahů vedoucích představitelů cílových zemí k diskreditaci myšlenky evropské integrace.

Je velmi složité přesně kvantifikovat, jaký efekt mají ruské kulturně-diplomatické iniciativy na veřejné mínění v Srbsku a Rs. Některá šetření veřejného mínění, analýzy mediálního diskurzu, či postoje občanské společnosti k EU a NATO však naznačují, že RF má dostatečnou personální a institucionální kapacitu k ovlivnění veřejného mínění a z dlouhodobého hlediska má vliv na rozhodování politických představitelů Srbska a Rs v otázkách směřování země, či případné integrace do euroatlantických struktur.

RF využívá celou řadu nástrojů měkké moci, např. mediální platformy v srbském jazyce, rozsáhlý aparát institucí v čele s federální agenturou *Rosstrudnichestvo*, která zajišťuje koordinaci kulturně-diplomatických aktivit v zahraničí, Ruská centra vědy a kultury, jejichž cílem je šíření ruského jazyka a kultury. Rusko využívá dostupné nástroje kulturní diplomacie podobně jako vyspělé státy západní Evropy a USA. Základním principem je komunikace státu s veřejností v zahraničí s cílem ovlivnit veřejné mínění a vytvořit tak tlak na politické představitele, kteří mají v konečném důsledku rozhodující vliv na zahraniční politiku. Kulturní diplomacie RF a vyspělých západních států má podobné znaky- propagaci kultury, idejí a jazyka. V čem se však liší je povaha sdělení.

Rusko využívá kulturní diplomacii jako součást státní propagandy, která má přispívat k naplnění cílů zahraniční politiky.

Důležitost kulturní diplomacie je vyjádřena v oficiálních vládních dokumentech, např. Koncepci zahraniční politiky z roku 2013, která zdůrazňuje nutnost modernizace ruské veřejné diplomacie a využití celé škály nástrojů měkké moci včetně nových komunikačních a informačních technologií a humanitární spolupráce s klíčovými státy.

Tato práce by měla sloužit jako teoretický základ a systematický přehled kulturní diplomacie jakožto nástroje ruské zahraniční politiky. V rámci doktorského studia bych se dále ráda zabývala problematikou kulturní diplomacie v jihovýchodní Evropě a k teoretické části tak připojila kvantitativní výzkum založený na analýze veřejného mínění ve státech západního Balkánu.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Facebook. 2017. Sputnik Arabic. May 2016 (online). Dostupné z: <<https://www.facebook.com/sputnik.arabic/>> (9.10. 2017)

Nansen Dialogue Centre. 2007. „Statue of the association of Citizens Nansen Dialogue Centre Mostar“ (online). Dostupné z: <http://www.nansen-dialogue.net/ndcmostar/images/stories/pdf/ndc_mostar_statute_en.pdf> (12.10. 2017)

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). 1995. „General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina“, December 1995 (online; Pdf). Dostupné z: <<https://www.osce.org/bih/126173?download=true>> (10. 10. 2017)

The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation. 2016. „Foreign Policy Concept of the Russian Federation“ (online; Pdf). Dostupné z: <http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents//asset_publisher/CptICk6BZ29/content/id/2542248> (2. 11. 2017)

The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation. 2013. „Foreign Policy Concept of the Russian Federation“ (online; Pdf). Dostupné z: <http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents//asset_publisher/CptICk6BZ29/content/id/2542248> (2. 11. 2017)

Twitter. 2017. Sputnik Arabic. May 2016 (online). Dostupné z: <https://twitter.com/sputnik_ar> (9.10. 2017)

„Všeobecná deklarace lidských práv“. 2015. *Organizace spojených národů* (online). Dostupné z: <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/12/UDHR_2015_11x11_CZ2.pdf> (22. 9. 2017)

Wilson, Woodrow. 1918. „Fourteen Points“ (online). Dostupné z: <<https://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=false&doc=62#>> (8. 10. 2010)

Literatura

„About“The *Russian Institute for Strategic Studies (RISS)* (online). Dostupné z: <<https://en.riss.ru/about/>> (12. 10. 2017)

„About Gorchakov Fund“The *Alexander Gorchakov Public Diplomacy Fund* (online). Dostupné z: <<https://gorchakovfund.ru/en/about/>> (15. 9. 2017)

„About Rossotrudnichestvo“Federal Agency for the Commonwealth of Independent States Affairs, Compatriots Living Abroad, and International Humanitarian Cooperation (*Rossotrudnichestvo*) (online). Dostupné z: <<http://www.rs.gov.ru/en/about>> (26. 10. 2017)

About Russkiy Mir Foundation“*Russkiy Mir* (online). Dostupné z: <<https://www.russkiymir.ru/en/fund/index.php>> (30. 9. 2017)

Anholt, Simon. 2011. “Beyond the Nation Brand: The Role of Image and Identity in International Relations”. *Exchange: The Journal of Public Diplomacy*, 2 (1): 1–12.

- Appel, Ronit, Assaf, Irony, Steven, Schmerz, Ayela, Ziv. 2008. „Promoting Israel’s Public Image“ *Lauder School of Government, Diplomacy and Strategy* (online). Dostupné z: <http://portal.idc.ac.il/sitecollectiondocuments/cultural_diplomacy.pdf> (30. 9. 2017)
- Ascher, William, Barbara Hirschfelder-Ascher. 2005. *Revitalizing Political Psychology: The Legacy of Harold D. Lasswell, Mahwah*. N.J.: Lawrence Erlbaum Associates.
- Balkan Investigative Reporting Network Serbia (BIRN). 2015. „Russia Today Starts Broadcasts From Serbia“ *Balkan Insight* (online). Dostupné z: <<http://www.balkaninsight.com/en/article/russia-today-starts-broadcast-on-belgrade-radio>> (26. 11. 2017)
- Bechev, Dimitar. 2017. *Rival Power. Russia’s Influence in the South-East Europe*. New Haven and London: Yale University Press.
- Berridge, Geoff, Alan, James. 2003. *A Dictionary of Diplomacy*. Palgrave Macmillan UK.
- Blitt, Robert C. 2011. Russia’s „Orthodox ‘Foreign Policy: The Growing Influence of the Russian Orthodox Church in Shaping Russia’s Policies Abroad. *Penn Law Journals* 33 (2), 363–456. Dostupné z: <<http://scholarship.law.upenn.edu/jil/vol33/iss2/2>> (10. 10. 2017)
- “British Council-Our History” *British Council*, (online). Dostupné z: <<https://www.britishcouncil.org/organisation/history>> (10. 9. 2017)
- Brown, Katherine. 2017. „Challenges in measuring public diplomacy “*SoftPower30. com*, 2. 8. 2017 2010 (online). Dostupné z: <<https://softpower30.com/challenges-in-measuring-public-diplomacy/>> (15. 11. 2017)
- Brown, Robin.2016. „Alternatives to soft power „*The Routledge Handbook of Soft Power* (online). Dostupné z: <<https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9781315671185.ch2>> (28. 10. 2017)
- Bound, Kirsten, Rachel Briggs, John Holden, Samuel Jones. 2007. *Cultural Diplomacy*. London: Demos.
- Center for Euro-Alantic Studies (CEAS).2016. „Eyes wide shut. Strengthening of Russian Soft Power in Serbia: Goals, instruments, and effects. (online; Pdf). Dostupné z: <https://www.ceas-serbia.org/images/publikacije/CEAS_Studija_-_Širom_zatvorenih_očiju__ENG.pdf> (14. 10. 2017)
- „Cultural Exchange“ *International Trade Council*, (online). Dostupné z: <<http://tradecouncil.org/cultural-exchange/>> (26. 10. 2017)
- Dolinsky, Alexey. 2012. What is Public Diplomacy, and Why Russia Needs It? *Russian International Affairs Council* (online). Dostupné z: <<http://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/what-is-public-diplomacy-and-why-russia-needs-it/>> (30. 10. 2017)
- Dougherty, Jill. 2013. *Russia’s „Soft Power“ Strategy*. A Thesis submitted to the Faculty of The School of Continuing Studies and of The Graduate School of Arts and Sciences. Washington, D.C: Georgetown University.

- „Društvo srpsko ruskog prijateljstva ‚Bratstvo““ *Radio Televizija Republike Srpske (RTRS)* (online). Dostupné z: <<http://lat.rtrs.tv/program/tekst.php?id=2020>> (6. 10. 2017)
- Ellul, Jacques. 1973. *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes*. New York: Vintage Books.
- European Parliament. 2016. „EU strategic communications. With a view to counteracting propaganda“ *Directorate-General for External Policies*, May 2016 (online; Pdf). Dostupné z: <[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/578008/EXPO_IDA\(2016\)578008_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/578008/EXPO_IDA(2016)578008_EN.pdf)> (26. 10. 2017)
- Fayet, Jean-François. 2010. „VOKS: The Third Dimension of Soviet Foreign Policy” Pp. 33-49 in Jessica C. E. Gienow-Hecht, Mark, C. Donfried. *Searching for a cultural diplomacy*. New York, Oxford: Berghahn Books.
- Foreign Policy Initiative BH (FPI BH). 2013. „Bilateral Relations Between Bosnia and Herzegovina and Serbia” *Friedrich Ebert Stiftung*. (online; Pdf). Dostupné z: <https://www.ceas-serbia.org/images/publikacije/CEAS_Studija_-_Širom_zatvorenih_očiju__ENG.pdf> (8. 11. 2017)
- Federalno ministarstvo kulture i sporta BiH. 2014. „Program saradnje u oblasti kulture, nauke i obrazovanja između Vijeća ministara BiH i Vlade Ruske Federacije“ (online). Dostupné z: <<https://www.fmks.gov.ba/legislativa/multilateralni-i-bilateralni-sporazumi>> (25. 10. 2017)
- Gallup. 1989–1992. *Gallup Historical Trends: Soviet Union* (online). Dostupné z: <<http://news.gallup.com/poll/1642/russia.aspx>> (25.10. 2017)
- Gienow-Hecht, Jessica C. E., Mark C. Donfried. 2010. *Searching for a Cultural Diplomacy*. New York, Oxford: Berghahn Books
- Glenny, Mischa. 2012. *The Balkans: nationalism, war, and the great powers 1804-2011*. USA: Viking Penguin.
- Greenslade, Roy. 2014. „Telegraph to continue publishing Russian propaganda supplement“ *The Guardian*. 29.8. 2014 (online). Dostupné z: <<https://www.theguardian.com/media/greenslade/2014/jul/29/dailytelegraph-russia>> (26. 10. 2017)
- „His Holiness Patriarch Kirill visits exhibition ‚Russia and Serbia. History of spiritual relations“ *The Russian Orthodox Church (ROC)* (online). Dostupné z: <<https://mospat.ru/en/2014/11/15/news111578/>> (6. 10. 2017)
- Hwajung, Kim. 2011. „Cultural Diplomacy as the Means of Soft Power in an Information Age.” *Cultural Diplomacy* (online). Dostupné z: <<https://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=false&doc=62#>> (15. 10. 2010)
- Jovičević, Biljana. 2017. „Mujanović: Nova meta Putina je BiH“ *Radio Slobodna Evropa*. (online). Dostupné z: <<https://www.slobodnaevropa.org/a/bosna-i-hercegovina-hrvatska-rusija-jasmin-mujanovic/28731855.html>> (25. 10. 2017)

- Komarčević, Dušan, Iva, Martinović. 2016. „Ruska meka moć: Model zapadni, transparentnost istočna“ *Radio Slobodna Evropa*. (online). Dostupné z: <<https://www.slobodnaevropa.org/a/ruska-meka-moc-model-zapadni-transparentnost-istocna/27873570.html>> (25. 10. 2017)
- Laruelle, Marlene. 2015. *The „Russian World“Russia’s Soft Power and Geopolitical Imagination*. Washington, DC: Center on Global Interests.
- Leonard, Mark, Catherine Stead, Conrad Smewing. 2002. *Public Diplomacy*. London: The Foreign Policy Centre.
- Litera, Bohuslav. 1994. „Kozyrevova doktrína-ruská varianta Monroeovy doktríny“*Mezinárodní vztahy (4): 65-71*.
- Lutsevych, Orysia. 2016. Agents of the Russian World: Proxy Groups in the Contested Neighbourhood. *Chatham House* (online). Dostupné z: <<https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/publications/research/2016-04-14-agents-russian-world-lutsevych.pdf>> (30. 10. 2017)
- McDaniel, Cadra Peterson. 2015. *American–Soviet Cultural Diplomacy: The Bolshoi Ballet’s American Premiere*. USA: Lexington Books.
- Melissen, Jan. 2005. „The New Public Diplomacy: Between Theory and Practise“Pp. 3 in Jan Melissen. (ed.). *The New Public Diplomacy. Soft Power in International Relations*. New York: Palgrave Macmillan.
- Ministarstvo kulture i informisanja RS.1995. „Sporazum između Savezne Vlade SRJ i Vlade Ruske Federacije o saradnji u oblasti kulture, obrazovanja, nauke i sporta. “ (online). Dostupné z: <<http://www.kultura.gov.rs/lat/medjunarodna-saradnja/medjunarodna-dokumenta>> (25. 10. 2017)
- Ministarstvo kulture i informisanja RS.2012. „Sporazum između Savezne Vlade SRJ i Vlade Ruske Federacije o saradnji u oblasti kulture, obrazovanja, nauke i sporta.“ (online). Dostupné z: <<http://www.kultura.gov.rs/lat/medjunarodna-saradnja/medjunarodna-dokumenta>> (25. 10. 2017)
- Normann, Karl-Eric. 2013. “Definitions, Ideas, Visions and Challenges for Cultural Diplomacy” *E-International Relations* (online). Dostupné z: <<http://www.e-ir.info/2013/01/03/definitions-ideas-visions-and-challenges-for-cultural-diplomacy/>> (26. 10. 2017)
- Nye S., Joseph. 2004. “Soft Power and American Foreign Policy.” *Political Science Quarterly* 119 (2): 255–270.
- Nye, Joseph S. 2011. „Power and foreign policy“*Journal of Political Power*, 4 (1): 9–24 Dostupné z: <<http://dx.doi.org/10.1080/2158379X.2011.555960>> (28. 10. 2017)
- Pajtinka, Erik. 2008. „Verejná diplomacia. “Pp. 185 in Boris Mattoš. (ed.). *Diplomatická služba členského štátu EÚ v procese európskej integrácie*. Bratislava: Ekonóm.
- Payne, Adrian. 1996. *Marketing služeb*. Praha: Grada.

Peterková, Jana. 2006. „Veřejná diplomacie – jen módní pojem nebo skutečná změna.“ *Mezinárodní vztahy* 41 (3): 83–99.

„Povratak ruskog jezika“ *Nezavisne.com* (online). Dostupné z: <<https://www.nezavisne.com/novosti/obrazovanje/Povratak-ruskog-jezika/214948>> (12. 10. 2017)

“Putin’s gentle nature bringing Russia back from its knees – filmmaker Kusturica“ *RT World News*, July 2017 (online). Dostupné z: <<http://www.balkaninsight.com/en/article/russia-today-starts-broadcast-on-belgrade-radio>> (12. 9. 2017)

Ray, Julie, Neli, Esipova. 2017. „Economic Problems, Corruption Fail to Dent Putin's Image“ *Gallup News* (online) Dostupné z: <<http://news.gallup.com/poll/207491/economic-problems-corruption-fail-dent-putin-image.aspx>> (9. 10. 2017)

Radio Free Europe/Radio Liberty. 2017. „EU Leaders Voice Concern About Russia Destabilizing Balkan States“ (online). Dostupné z: <<https://www.rferl.org/a/eu-leaders-may-tusk-voice-concern-russia-destabilizing-western-balkans/28361277.html>> (16. 10. 2017)

Ritter, Zacc, Galina, Zapryanov. 2017. „Many in Western Balkans See Benefit in Joining EU“ *Gallup News, Gallup World Poll 2016* (online) Dostupné z: <<http://news.gallup.com/poll/213899/western-balkans-benefit-joining.aspx>> (9. 10. 2017)

Russian International Affairs Council. 2012. “Council Postulates on Russia’s Foreign Policy (2012-2018)”, September 2012 (online; Pdf). Dostupné z: <http://russiancouncil.ru/en/activity/publications/postulates-on-russia-s-foreign-policy/?sphrase_id=308658> (10. 10. 2017)

Руски дом у Београду „О Представништву“, (online). Dostupné z: <<http://ruskidom.rs/sr/>> (26. 11. 2017)

„Руски studenti“ *Asocijacija studenata sovjetskih i ruskih fakulteta iz Srbije i Crne Gore* (online). Dostupné z: <<http://www.ruskistudentiscg.org/onama.html>> (6. 10. 2017)

„Rusko otevřelo ,humanitární centrum v Srbsku, Evropa se bojí špionáže“ *EurActiv.cz* (online). Dostupné z: <<http://euractiv.cz/clanky/evropska-unie-a-svet/rusko-otevrela-humanitarni-centrum-v-srbsku-evropa-se-boji-spionaze-009252/>> (22. 10. 2017)

Schneider, Cynthia P. 2009. „The Unrealized Potential of Cultural Diplomacy: “Best Practices” and What Could Be, If Only...” *The Journal of Arts Management, Law, and Society*, 39 (4): 260-279 Dostupné z: <<http://dx.doi.org/10.1080/10632920903449027>> (28. 10. 2017)

Savić, Matej. 2011. „Sporazum o specijalnim odnosima između Srbije i Srpske“ *Nova srpska politička misao*. (online). Dostupné z: <<http://www.nspm.rs/sudbina-dejtonske-bih-i-republika-srpska/sporazum-o-specijalnim-odnosima-izmedju-srbije-i-srpske.html?alphabet=l>> (25. 10. 2017)

Sherr, James. 2013. *Hard Diplomacy and Soft Coercion. Russia’s Influence Abroad*. London: Royal Institute of International Affairs.

Schneider C.P. 2010. "Cultural Diplomacy: The Humanizing Factor," Pp. 101 in J.P Singh (eds.). *International Cultural Policies and Power. International Political Economy Series*. London: Palgrave Macmillan.

Somun, Hajrudin. 2014. „Putinization of not only Balkans, but Europe as well“ *Center for Geopolitical Analyses*. (online). Dostupné z: <<http://icmu.nyc.gr/%20Putinization-of-not-only-Balkans,-but-Europe-as-well>> (25. 10. 2017)

Sputnik News. 2009. „Russian Orthodox Church, Russkiy Mir fund sign cooperation accord“ *SputnikNews.com* (online). Dostupné z: <<https://sputniknews.com/russia/20091103156698668/>> (22. 10. 2017)

„Srpsko-Ruska zajednica zavet OO Pale“ *LukavicaOnline.com* (online). Dostupné z: <<http://lukavicaonline.com/srpsko-ruska-zajednica-zavet-oo-pale/>> (12. 10. 2017)

„Srpsko-ruski hram niče u centru Banjaluke“ *Banjaluka.com*, (online). Dostupné z: <<http://www.banjaluka.com/drustvo/srpsko-ruski-hram-nice-u-centru-banjaluke/>> (6. 11. 2017)

Szpala, Marta. 2014. „Russia in Serbia – soft power and hard interests“ *The Centre for Eastern Studies (OSW)* (online). Dostupné z: <<https://www.osw.waw.pl/en/mission-statement>> (8.9. 2017)

Šaranović, Adis. 2015. „Europe has an alternative“ *Contemporary European Studies* (1): 21–31.

Timofejeva, Lidia. 2013. "Image Ruska: originální, svébytná a rozporuplná." Pp. 479–488 in Iličeva, Ludmila, Vladimir Komarovskij, Vladimír Prorok. (eds.). *Rusko ve 21. století. Politika, ekonomika, kultura*. Plzeň: Aleš Čeněk.

Tesař, Filip. 2013. *Můžeme, chceme, dokážeme? Česká ekonomická, veřejná a kulturní diplomacie a Balkán*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

Tevdovski, Ljuben. 2009. *Cultural Diplomacy. An Essential and Creative Component in the Toolkit of Contemporary Diplomacy*. Skopje: Macedonian Information Centre.

Tomalová, Eliška. 2008. *Kulturní diplomacie: Francouzská zkušenost*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

Туришева, Екатерина. 2015. „Перспективе руске ‚меке силе‘ на Балкану“. *Russia Beyond* (online). Dostupné z: <https://rs.rbth.com/2015/11/13/perspektive-ruske-meke-sile-na-balkanu_540283> (26. 11. 2017)

„U Ljubinje stigla manifestacija ‚Rusiji s ljubavlju iz Republike Srpske““ *MojaHercegovina.com* (online) Dostupné z: <<http://mojahercegovina.com/u-ljubinje-stigla-manifestacija-rusiji-s-ljubavlju-iz-republike-srpske/>> (12. 10. 2017)

Whitmore, Brian. 2017. „The Daily Vertical: Putin Has No Story To Tell“ (Transcript). *Radio Free Europe/Radio Liberty*. (online). Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/daily-vertical-putin-story-legitimizing-myth/28558342.html>> (10.10. 2017)

Wiśniewski, Jarosław. 2016. „Russia has a years-long plot to influence Balkan politics. The U.S. can learn a lot from it. “ *The Washington Post* (online) Dostępne z: <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2016/09/19/heres-how-russias-trying-to-sway-opinion-in-serbia-and-the-balkans/?utm_term=.8837babb6057> (16. 11. 2017)

Wyszomirski, Margaret J, Christopher Burgess, Catherine Peila. 2003. *International Cultural Relations: A Multi-Country Comparison*. Columbus: The Ohio State University.

Yelena Osipova. 2012. “New Russian Public Diplomacy: Conceptualization, Practice and Limitations,” *International Studies Association*, Presented at the 2012 *ISA Annual Convention*, San Diego, California, USA (April 1-4, 2012) <<http://files.isanet.org/ConferenceArchive/d8f26c6d8298478ea6920dfaf0f3aed2.pdf>> (15.9. 2017)

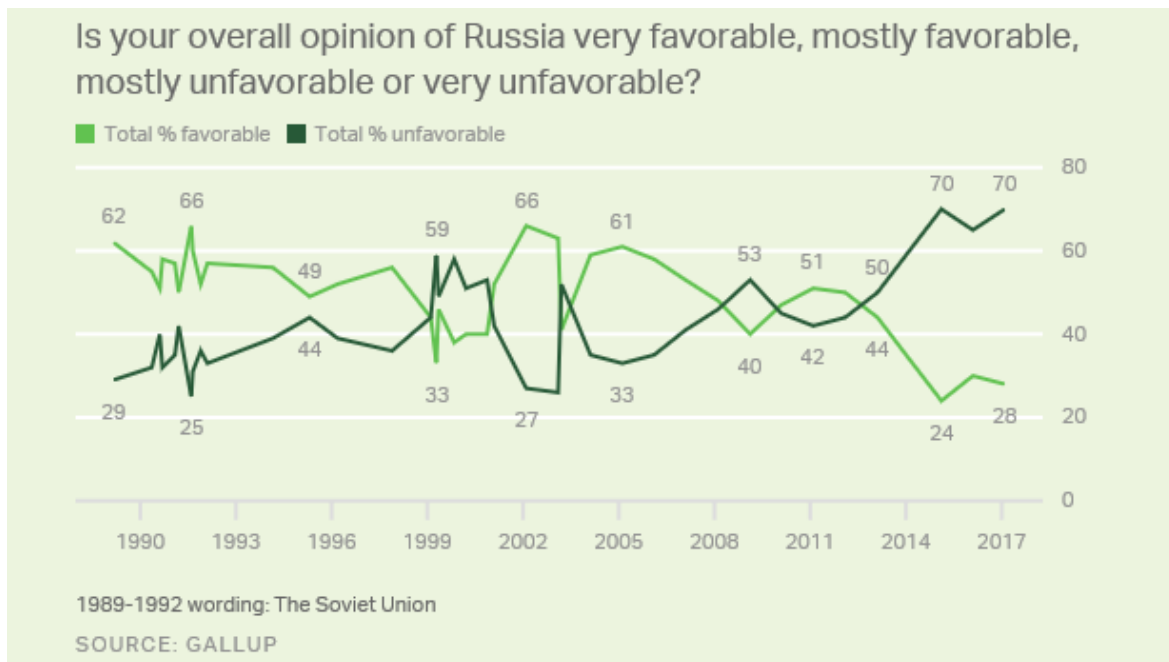
Zonova, Tatiana. 2013. „Cultural diplomacy as a soft power tool in EU – Russia relations. “ *Rivista di Studi Politici Internazionali* 80 (3), 361–365. Dostępne z: <http://www.culturaldiplomacy.org/academy/content/pdf/participant-papers/2013-06-iscd-italy/Dr._Tatiana_Zonova.pdf> (2. 10. 2017)

Seznam použitých zkratk

BaH	Bosna a Hercegovina
CEAS	The Center for Euro-Atlantic Studies Centrum pro euro-atlantická studia
EK	Evropská komise
EU	Evropská unie
EP	Evropský parlament
JVE	Jihovýchodní Evropa
MZV RF	Ministerstvo zahraničních věcí Ruské federace
NATO	North Atlantic Treaty Organization Severoatlantická aliance
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj
OSN	Organizace spojených národů
RBTH	Russia Beyond the Headlines
RCVK	Ruské centrum vědy a kultury
RF	Ruská federace
RFE-RL	Radio Free Europe/Radio Liberty Rádio svobodná Evropa/Rádio svoboda
RISS	Russian Institute for Strategic Studies Ruský institut strategických studií
Rs	Republika srbská
RPC	Ruská pravoslavná církev
RT	Russia Today Rusko dnes
SN	Sputnik News
SNS	Společenství nezávislých států
SSSR	Sovětský svaz socialistických republik
UNESCO	United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization Organizace Spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu
USA	United States of America Spojené státy americké
VB	Velká Británie
VOKS	Всесоюзное общество культурной связи с заграницей Všesvazová společnost pro kulturní styky se zahraničím
ZP RF	Zahraniční politika Ruské federace

Přílohy: grafy

Graf 1: Vývoj veřejného mínění 1990-2017

Zdroj: Gallup Historical Trends: Soviet Union (Gallup, 1989–1992)

Graf 2: Vnímání členství v EU mezi nečlenskými balkánskými státy, 2016

EU Membership Views Among Non-Member Balkan Countries, 2016

In general, would membership in the European Union benefit or harm _____?

	Benefit	Harm	Neither/Both
	%	%	%
Kosovo	84	4	4
Albania	80	10	2
Bosnia and Herzegovina	59	21	13
Macedonia	58	18	13
Montenegro	49	25	17
Serbia	40	34	17

GALLUP WORLD POLL, 2016

Zdroj: Gallup World Poll 2016 (Ritter, Zapryanov 2017)

Graf 3: Vnímání členství v EU mezi státy, které schvalují ruské vedení

EU Membership Views Among Those Who Approve of Russia's Leadership

	Benefit	Harm	Neither/Both
	%	%	%
Albania	87	9	1
Kosovo	69	9	9
Bosnia and Herzegovina	55	30	10
Macedonia	53	25	15
Montenegro	54	29	13
Serbia	45	33	15

GALLUP WORLD POLL, 2015-2016

Zdroj: Gallup World Poll 2015-2016 (Ritter, Zapryanov 2017)

Abstrakt

Kulturní diplomacie Ruské Federace. Případ Srbské republiky a entity Republiky srbské v Bosně a Hercegovině.

Diplomová práce se věnuje tématu kulturní diplomacie a konceptu měkké moci Ruské federace, její teoretickou definicí a analýzou nástrojů používaných v praxi. Základním východiskem je koncept amerického politologa Josepha Nye zabývající se propagací pozitivního obrazu země a vlivem veřejné diplomacie na veřejné mínění. Práce se soustředí na region západního Balkánu zejména na entitu Bosny a Hercegoviny Republiku srbskou a Srbskou republiku, kde je analyzována činnost ruských nástrojů kulturní diplomacie. Práce se rovněž zabývá organizační a strategickou kapacitou zahraniční kulturní politiky RF a její schopností ovlivnit veřejné mínění ve zkoumaných státech.

Klíčová slova: kulturní diplomacie, veřejná diplomacie, zahraniční politika, Ruská federace, Republika srbská, Srbská republika, měkká moc, Balkán

Abstract

Cultural diplomacy of the Russian Federation. Case of Republic of Serbia and Republika Srpska entity in Bosnia and Hercegovina.

The thesis deals with the topic of cultural diplomacy and concept of soft power in the Russian Federation, its theoretical definition and analysis of tools used in practical public diplomacy. The theoretical work of political scientist Josef Nye provides basis for the analysis concerning the promotion of the positive image of the country and the effect that public diplomacy has on the general public opinion. The thesis concentrates on the Western Balkans area, particularly on Republika Srpska, the territory of Bosnia and Herzegovina and the Republic of Serbia, where the activities of Russian cultural diplomacy are analysed. The thesis also deals with the organizational and strategic capacity of RF's foreign cultural policy and its ability to influence public opinion in the analysed countries.

Key words: cultural diplomacy, public diplomacy, foreign policy, Russian Federation, Republika Srpska, Serbia, soft power, Balkans